

Tartalom

LYRA MUNDI – Élő világköltészet

DOLGOZÓSZOBA

VASKÓ PÉTER: Egy magyar Artúr király udvarában	5
ISMERETLEN SZERZŐ: Sir Gawain és a Zöld Lovag (részlet)	17

NAPPALI

LADÁNYI-TÚRÓCZI CSILLA: Gil Vicente India komédiája	25
GIL VICENTE: India komédiája (részlet)	26
SOPRONI ANDRÁS: Fordítói jegyzetek egy verscsokorhoz	31
FJODOR TYUTCSEV: Ciceró; Silentium!; Oroszhon; Taníthat bármi mást az élet... ..	32
ALEKSZANDR BLOK: Zápor után; A réten; Ofélia éneke; Bárhol, bárkit, aki lát... ..	36
MARINA CVETAJEVA: Imádság; A verseimnek, mik korán születtek...; Rekviem; Még nem vagy négy...; A neved; Én elvívlak földtől, égtől; Lesz majd idő...;	39
SIMON MÁRTON: A bambusz és az ő szomorúsága – Hagivara Szakutaró versei elé	47
HAGIVARA SZAKUTARÓ: Fűszálak; A teknős; Tél; Tojás; Pacsirták eledele; Tenyeremen magvak; Egy béka halála; Holdfényes, szomorú éjjel; Szék; Egy búzamező sarkában; Vonzalom; Úti ajándék egy bizonyos hölgynek	50
Csász GERGŐ: Enzensberger versei elé	55
HANS MAGNUS ENZENSBERGER: Kölcsönhatás; Rabosítási eljárás; Privilegizált tényállások; Némi lágyszorongás; Öreg forradalom	56
TÓTH BÁLINT PÉTER: A beat-nemzedék nem beatköltő költője	60
ROGER MCGOUGH: Te meg én; Fiatalos halál; Bújjide Saludj; Mi vagy te; Figyelmeztető naptár; Három vasszög; Ima Szent Gróbiánhoz	61
BORI ÁGI: Francesca Bell versei elé	72
FRANCESCA BELL: Megerőszakolás készlet / Megerőszakolás készlet; Menopauza, Inszomnia, Hírek; Milyen kicsi hang; Öröm	73

VITRIN

PAPOLCZY PÉTER: Míg e zavart golyóban székel az emlékezet	79
AUGUST VON PLATEN: Shakespeare a szonettjeiben	80
E.K. CHAMBERS: Ha magam elé képzelem Shakespeare-t	81
THOMAS STURGE MOORE: Shakespeare szonettjeinek újraolvasása előtt	82
R. S. GWYNN: 169. vers: Shakespeare-i szonett	83
COENRAAD VAN EMDE BOAS: Shakespeare szelleme	84

A borítóbelsőkön **BORGÓ GYÖRGY CSABA** művei láthatók

When ye seege & ye assaunt doo, leded at troy
 ye wy briddened & breitt to bruiday & alke
 ye tulk pat ye trauntes of trefan þe drost
 aduety tried for his tricheyrie ye trestest ouer
 hit dact & unias ye arhel & his vish þe
 pat syeu dpreted pnnices & patrones in
 velture of al ye wole i ye dact hes
 fro riche romulus to roma ruidis he
 At gret labbaner per burze he byges upon fyrt
 & neuenes hit his anne nome as hre nose hat
 ticus to tuskau & telds vixines
 lang alre the word wetes up homes
 & fer on ye french flod felke brites
 on meny boukkes ful wode lre twa he lre
 where dione & drake & shander
 in lre hat dact & me
 & ott veyr wille thlar
 ful skete hat skyted lone
 dnd anen vis breytan dact byged in vis burn
 hold bredan perine barec pat ledan
 in now turned tyme tene pat drosten
 wo ferlyson vis kole han fallen here ott
 per many of pat wat lout pat ilk tyme
 dnd of alle pat here wite of breytanne fyres
 an dact in thir ye herdest as hat herde telle

*Mekkora eséllyel lehet magyarul visszaadni,
az olvasó számára élvezhető módon egy
olyan szöveget, amelynek versformája
előzmény nélküli a magyar irodalmi
hagyományban?*

VASKÓ PÉTER

Egy magyar Artúr király udvarában

Mindig hittem abban, hogy a jó vers újratanítja a nyelvet. Azonban soha nem éreztem annyira a bőrömnön ennek az igazságát, mint amikor nekifogtam a *Sir Gawain és a zöld lovag* fordításának.

Közvetlenül a *Zöld lovag* előtt egy másik csodálatos középkori lovagregényt, az artúri tematikát népszerűvé tevő Chrétien de Troyes 12. századi ófrancia remekművét, a *Perceval avagy a Grál meséjét* (Prae Kiadó, 2023.) fordítottam. Ez a páros rímű nyolcasokban – amely a magyar olvasó számára az egyik legkönnyebben befogadható versforma – írt szöveg patakcsobogás-szerűen könnyed és elegáns. Szimbolikus mélységükkel együtt Chrétien lovagregényei tulajdonképpen könnyen olvasható, kiváló középkori strandkönyvek. A *Perceval* (és korábban a *Lancelot, a kordé lovagja*) fordítása során ehhez az előbeszédszerű, soráthajlásokkal megtűzdelt folyamatosságához kellett nyelvi megoldást találnom.

A *Sir Gawain és a zöld lovag* egészen másfajta kihívásokat tartogatott. A közé pangol nyelvű, egyetlen példányban fennmaradt mű szerzője ismeretlen, és bár a *Perceval* után két évszázaddal, a 14. század végén íródott, alliteráló versformája miatt mégis ősbibb benyomást kelt. Az egyik lehetséges értelmezés szerint a mű magja a keresztény udvari kultúra és a kelta pogány természetkultusz konfliktusát jeleníti meg. Az udvari és keresztény értékeket pajzsán hirdető Gawain erős kontrasztban áll a teremtő és pusztító növényi-állati természetet – és nem utolsósorban az emberi ösztönöket – képviselő, földöntúli képességekkel rendelkező zöld lovaggal. Az absztrakt udvari kultúra és véges emberi élet találkozik az organikus és végtelen megújulásra képes természettel és ösztönvilággal. E két hagyomány és szemlélet, a régi és az új találkozása határozza meg a *Zöld lovagot* minden rétegében, ami ugyanúgy visszaköszön a történetben, mint a nyelvi megvalósításban. És ahhoz, hogy ezt a bonyolult viszonyt a magyar irodalomban ismeretlen alliteráló versformában legalább közelítőleg vissza tudjam adni, szinte újra kellett tanulnom a saját anyanyelvemet.

„Karácsonyi játékot játszani jöttem, jókedvet szítani”

A *Zöld lovag* cselekménye röviden összefoglalható: Artúr udvarába, mely éppen a karácsonyt ünnepli, egy félelmetes zöld lovag érke-

zik, aki egy fejlevágós újévi játékra hívja a jelenlévőket, mondván: aki lesújt nyakára a kezében hozott hatalmas bárdal, az elnyeri díszes fejszóját, azonban ő egy év múlva a zöld kápolnában visszaadja ugyanezen vágást. Artúr unokaöccse, Gawain magabiztosan vállalkozik az egyszerűnek tűnő feladatra, gondolván, ha elég ügyes, nem kell félnie a „visszavágótól”. Ám miután lecsapja a zöld lovag fejét, az varázslatos módon felveszi üstökét a földről, emlékezteti Gawaint adott szavára, és elvágat. Az immár kissé megszeppent Gawain egy év múlva el is indul, ám a cél előtt egy várban ottani vendéglátója újabb játékra invitálja, ráadásul a várúr felesége kifejezett érdeklődést mutat a fess Gawain iránt, így hősünk a zöld lovaggal való újbóli találkozásig egyre nagyobb slamasztikába keveredik. A többszörösen kutyaszorítóba került Gawainnek sorozatosan választania kell az egymásnak ellentmondó külső-belső elvárások, fogadalmak, írott és íratlan parancsolatok között. Gawaint, csakúgy, mint Chrétiennél Percevalt, végül ez a belső küzdelem és bukásának tapasztalata érleli jobb emberré.

A *Zöld lovag* cselekménye tehát mind térben, mind időben rendkívül konkrét és kompakt (szigorú egyéves időtartam és három helyszín: Artúr udvara, Bertilac kastélya és a zöld kápolna). Ez a lovagregénytől szokatlan tömörség már-már az antik drámákat idézi. A szerző még a kötelező lovagi kóborlás-elemet is néhány sűrű szakaszra redukálja. Ugyanígy szokatlan, hogy ebből az egyik legfontosabb lovagregényből hiányoznak a lovagi románcok hősies külső kellékei: a párviadatok, csaták, sárkányok. Gawain kóborlása és útkeresése, valamint viaskodásai ugyanis belül zajlanak, a lovagi és udvari etikett, az adott szó, a becsület és a lelkiismeret sűrű rengetegében.

A *Zöld lovag* tehát szépen illeszkedik az artúri mondakör legnevesebb hagyományaihoz, sőt, fő üzenetében az ófrancia és a középanyol románc nagyon hasonlít egymásra. Mind Percevalnak, mind Gawainnek ambivalens helyzetek sorozatán keresztül kell meg tapasztalniuk a készen kapott udvari, lovagi, vallási előírások és külső megítélések korlátait, hogy kényszerű döntéseiken keresztül kitapogathassák személyiségük valódi körvonalait. Mindehhez pedig a vágy, a megfelelési kényszer és a halálfélelem adja a színpadot. Chrétien regényeihez hasonlóan a *Zöld lovagot* is az emeli a kortárs művek fölé, hogy nem ad az olvasó kezébe egyértelmű, az üzenetet szájba rágó megoldókulcsot. A finoman felépített jelentésrétegek megőrzik nyitottságukat, így nem csoda, hogy mind a *Grál meséje*, mind a *Zöld lovag* máig hatóan képes újabb és újabb értelmezéseket életre hívni. Mindkettő esetében szó szerint több tucat egymással versengő olvasat és értelmezési keret áll a mögöttes tartalmat firtató olvasó rendelkezésére.

„Füleljetek hát figyelmesen, hogy fűzöm e verset”

A hasonlóságok mellett azonban legalább ilyen jelentősek a különbségek is, legszembetűnőbben a nyelvi megformálás és az alkalmazott stiláris eszközök terén. A fordító számára az egyik legnagyobb kihívás éppen maga a forma, amelyben ez a mű íródott. A *Zöld lovag* versformája egészen unikális, igazi hibrid képződmény, amely két korszak és egyben két világ határán egyensúlyoz, mindkettő elemeit magába olvasztva. Ez az őslakos kelta-breton gyökerekkel rendelkező történet egyaránt hordozza a hódító angolszász költészet alliteráló verselését és a később érkező normannok által a szigeten meghonosított rímes forma jellegzetességeit. Nehéz lenne olyan művet találni, mely ékebben jeleníti meg ezen kultúrák és hagyományok találkozását, egymásra hatását.

Érdekes módon maga a téma is jókora kört megtéve tér vissza Artúr országába, éppen az imént emlegetett Chrétien de Troyes patrónusának, Aquitániai Eleonóranak köszönhetően, aki második házasságát az angol uralkodóval, II. Henrikkel kötötte, és az új udvarba magával vitte a népnyelvű artúri románcot is. A *Zöld lovag* ismeretlen szerzője kimutathatóan ismerte ezeket a francia regényeket, azonban ezt a visszaimportált artúri anyagot Északnyugat angliai szülőföldjének helyi hagyományával gyúrta össze, egészen sajátos, új minőséget teremtve.

Az angol irodalomban az 1350 és 1500 közötti időszakot „Alliterative Revival” néven szokás emlegetni, utalva arra, hogy az alliterációs versformának az írásos forrásokból való másfél évszázados eltűnése után ekkoriban bukkannak fel újból ebben a formában íródott művek. Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy nem újjászületésről, inkább folyamatosságról van szó, és az alliteráló verselés mindvégig jelen volt a szájhagyományban, csak ezeket a műveket nem jegyezték le, illetve a kéziratok nem maradtak fenn. Az „Alliterative Revival” időszakhoz sorolt művek közel fele is csupán egyetlen kódexpéldányba egybekötve élte túl a viszontagságokat.

Ha a versforma történetét tekintjük, a közé pangolt megelőző, a germánhoz még igen közel álló óangol nyelvi korszak (Kr. u. 450–1100.) költészetének voltaképpen egyetlen versformája az alliteráló verselés volt (leghíresebb példája a *Beowulf*).

Az óangol költészet legfontosabb jellegzetességeit néhány pontban össze lehet foglalni:

- Két részre osztott sorok alkotják, minden sor két félsorból áll.
- A sor szótagszáma nem kötött, helyette a hangsúlyhelyek eloszlása adja a szabályosságot.
- Egy sorban általában négy hangsúly van (a hangsúly mindig a szótó első szótagjára esik), a hangsúlytalan szótagok száma tetszőleges.
- Minden félsorban két hangsúly van.

- A második félsor első hangsúlya alliterál az első félsor első és/vagy második hangsúlyos szótagjával.

- A második félsor utolsó hangsúlya nem alliterál.

- Mássalhangzók csak saját magukkal alliterálhatnak (b-b, g-g stb.), a magánhangzók azonban egyenértékűek, és szabadon alliterálhatnak egymással (e-o, i-a stb.).

- Nincs rímelés.

Példaként idézek egy óangol, „mi az” típusú, találós versikét, melyet sok évvel ezelőtt fordítottam (ez egy jellegzetes műfaja volt az óangol költészetnek, és fennmaradt vagy száz különböző hosszúságú, ilyen típusú verseke).

*Fura tárgy fityeg / a férfiak combja közt,
ruha rejti el, / s ránc fut a homlokán.
Kemény, merev, / s máris furakodna,
amidőn a legény, / lelógó köpenyét
rántva fel az ismert, / régi rés előtt,
e fényes fityegő / fejével köszönti
a szűk lyukat, miben már / százszor is megfordult.*

(feltételezett megfejtés: kulcs)

Az óangolt követő közé pangol korszak (Kr. u. 1100–1500) már vegyíti a germán-francia nyelvi elemeket, és a költői forma is változáson megy keresztül. Ennek megfelelően módosulnak némileg a fenti szabályok (lásd lejjebb). Szintén fontos változás, hogy a hódító normann kultúra hatására ebben a korszakban jelennek meg az angol irodalomban a szótagszámláló, rímes formában író szerzők munkái (leghíresebb a *Zöld lovag* ismeretlen szerzőjének kortársaként alkotó Geoffrey Chaucer).

A *Zöld lovag* költője a fentebb leírt alliteráló formát teszi meg műve alapjának, azonban ez a közé pangol lovagregény már jóval szabadabban és számos variációval kiegészítve alkalmazza a klasszikus óangol verselés szabályait. A metszet immár nem olyan hangsúlyos, mint az óangol versek esetén, éles mondatszerkezeti vagy gondolati határ helyett olykor csak egy lélegzetvételnyi szünetben érhető tetten. Újdonságként megjelenik, hogy az eredeti, soronkénti 2/2 felosztás mellett számos esetben a metszet előtti rész kettő helyett három hangsúlyhelyet tartalmaz, a metszet után azonban megmarad a két hangsúly. Bár továbbra is főszabály, hogy az utolsó hangsúly általában nem alliterál, de a szerző olykor kivételt tesz, és elvétele ezt is bevonja az alliterációba. Emellett különböző variációkban egy soron belüli kettős alliterációval is kísérletezik (pl. AB/AB: „And gef hym Goddes blessyng, and gladly hym biddes” vagy ABA/AB: „Thagh ye yourself be talenttyf, to take hit to yourselven”).

Ami még érdekesebb, hogy a Gawain-költő francia hatásra a szeszélyesen váltakozó sorszámú alliteráló szakaszok végére egy kis rímes végződést illeszt (az angolok ezt „bob and wheel”-nek nevezik). A bevezető rövid rímhívó sor (bob) csak két, legfeljebb három szótagos, majd ezt követi négy kereszttrimes sor (wheel), azaz „ababa” lesz a rímképlet. Az ismeretlen szerző érezhetően kísérletezik az új divattal, ezáltal is színesítve művét. Azonban a rímet önmagában feltehetően nem érezte elég erős eszköznél, amely biztosítaná a verses hangzást, ezért lelkiismeretes költőként jóféle angolszász alliterációval támogatta meg a sápadtka francia módit.

Bár korábban fordítottam néhány rövidebb óangol darabot, ezzel a középanyol hibrid remekművel való tüzetesebb foglalkozás jópár váratlan felfedezést hozott számomra magával a magyar nyelvvel és verseléssel kapcsolatban is.

„Tanúja voltam egy tündér-csodának, tagadni ki merné?”

A legkevésbé sem számítottam rá például, hogy több évtized után éppen egy alliteráló művön keresztül fogom megérteni a rím eredetét és jelentőségét.

Az alliteráló verselés kialakulásának oka ugyanis az, hogy a germánhoz igen közel álló óangol nyelvben a szavak élhangsúlyosak, azaz a hangsúly jellemzően a szó elejére esik. Logikus volt tehát, hogy a zeneiségért, ismétlődésért felelős elem is e helyre kerüljön. Ezzel szemben az újlatin nyelvekben a hangsúly a szavak utolsó vagy utolsó előtti szótagjára esik, azaz jellemzően véghangsúlyosak, így ők a dallamosság fokozása érdekében a szóvégeket csengették össze, aminek következtében megszületett a rím.

Úgy is felfoghatjuk, hogy egy alliteráló verssoron belül minimum kettő, de jellemzően inkább három-négy „szóeleji rímért” felelős szó van.

Mindez nagyon sűrű hangzást hoz létre, amely majdhogynem mantarajelleget kölcsönöz a szövegnek. Valószínűleg ez a szinte transzszerű ismétlődés az egyik fő oka annak, hogy szubjektíven „ősinek” érzékeljük a szöveget, még ha keletkezési idejét tekintve, középkori mércével fiatalnak is számít. Szintén ez a felelős azért, hogy néma olvasás helyett akaratlanul, a műfaj keletkezésének és terjedésének megfelelő módon, hangzó, voltaképpen recitálva előadott műként tekintünk rá, és így szóljon meg a képzeletünkben.

Bár kulturális szempontból a mű keletkezésének korszakában egész Britannia perifériának számított, az alliteráló verselés ezen belül is egy még eleven, de már épp visszaszorulóban lévő, a határvidéken megőrződött hagyománynak volt tekinthető. A Zöld lovag költője az északnyugati régióban, Észak-Wales határáról nem messze, azaz a periféria periféri-

áján élt és alkotott. Vele egy időszakban működött a francia hatásnak legjobban kitett londoni udvarban, illetve a délkeleti régióban a híres kortárs, Geoffrey Chaucer is, aki viszont már kizárólag normann-módra, jambikus tetrametert és pentametert használva, rímes formában írta műveit. Chaucer tesz is utalást észak és dél eltérő költői kultúrájára, amikor a Canterbury mesék egyik alakja így jellemzi magát (saját fordításomban):

„*But trusteth wel, I am a Southren man;
I kan nat geeste ‘rum, ram, ruf;’ by letter*”

„*s biz’ nem ismerem Dél szülötteként
a ‘rút rontást rak rá’ féle verselést*”

Az alliteráló versforma egy-két évszázad múlva szinte nyomtalanul el is tűnik az angol irodalomból, hogy azután, majd fél évezreddel később újra inspiráló erőként jelenjen meg. A *Zöld lovag* sokáig magángyűjteményben lappangó szövegének egyik legélesebb szemű kutatója, kommentátora és modern angolra átültetője a nyelvész J. R. R. Tolkien volt. Tolkien annyira lenyűgözte az ó- és középanyol szövegvilág, hogy később ezen szövegek ihletéséből sarjadt ki *A Gyűrűk Ura*. Tolkien maga is írt óangol mintájú alliteráló költeményeket.

„Ki buzgón keresi a bajt, bőséggel találhat”

Ezzel el is értünk a legfontosabb kérdéshez. Mekkora eséllyel lehet magyarul visszaadni, az olvasó számára élvezhető módon egy olyan szöveget, amelynek versformája előzmény nélküli a magyar irodalmi hagyományban? Bár az ütemhangsúly bevett eszköz a magyar nyelvű költészetben, szinte minden esetben szótagszámlálással és/vagy rímmel jár együtt. Az alliteráció, bár régóta használt költői eszköz nyelvünkben (lásd az *Ómagyar Mária-siralom*nak ezt a szakaszát: „Világ világa, virágnak virága, keserűen kinzatul, vos szegeekkel veretüll”), az egész művet szerkezeti szinten meghatározó alliterációra épülő vershagyomány nem létezik magyar nyelven. Ahogyan a világon is kevés ilyen irodalmi gyakorlat van. A régi germán és skandináv példák mellett (pl. az óízlandi *Edda-énekek* is ebben a formában íródtak) a mongol költői hagyomány sorolható még ide, és bár kevésbé szigorú rendszerben, de alkalmazza a tradicionális ujjur verselés és a finn *Kalevala* is.

Ez a fejkvaró tétovaság a *Zöld lovag* fordítástörténetében is tetten érhető. A műnek mindeddig egyetlen teljes terjedelmű fordítása született, amely a Helikon Kiadó gondozásában jelent meg 1960-ban. A fordító, Vajda Miklós az angolszász irodalom kiváló ismerőjeként az utószóban maga is beszámolt a nehézségeiről. Ő végül azt a megoldást választotta,

hogy kettes helyett hármassal osztatú sorokat használt némileg a Balassi-strófára emlékeztető belső tagolással, az alliterációt pedig inkább gyakori díszítőelemként alkalmazta, semmint a formát meghatározó versszervező elvként. Ezzel kapcsolatban Vajda így fogalmaz: „Magyarul alliterálni nem nehéz; szólásaink, kifejezéseink gyakran önként kínálják az alliterációt, mégis módjával kellett élni vele, mert könnyen lapossá és túlzottan monotonná, sőt együgyűvé teheti a verset.”¹

Vajda fordítása úttörőnek számít, és elvitathatatlan érdeme, hogy megismertette a magyar olvasókkal ezt a középkori remekművet. Ugyanakkor munkája továbbgondolásra, polémiára és újbóli kísérletre, egy eltérő megközelítésű *Zöld lovag* megalkotására is inspirált. Az újrafordításnál a fő kérdésem ez volt: vajon a sűrűbb alliteráció valóban lapossá, monotonná és együgyűvé teszi-e a verset?

Az eredeti szöveg olvasásának élményét összevetve az 1960-as magyar fordítással a következők miatt döntöttem amellet, hogy elkészítem a *Zöld lovag* alternatív magyar verzióját. Úgy találtam, hogy a hármassal tagolás belső rím hiányában és a váltakozó szótagszám miatt nem tudja teljesen betölteni a verslűktetést biztosító szerepet. Az egyes sorokon belül az alliteráló szavak sűrűsége pedig nem elegendő ahhoz, hogy a szöveggel együtt haladva az olvasói várakozás biztosan támaszkodhasson rá mint markánsan visszatérő szövegszervező elemre.

Ez a formai lebegés végső soron kognitív bizonytalansághoz vezet, ami nehezebben befogadhatóvá teszi a szöveget. Mintha a mű Vajdánál nem két költői hagyomány ötvözte lenne, hanem alliterációkkal szeszélyesen díszített, időmértékes formára emlékeztető rímtelen szakaszok sorjázának benne verses zárlattal.

Holott az arány eredetileg éppen fordított: a szerző a masszívan kidomborított alliteráló vershagyományt színesíti az olykor ironikusan ellenpontozó, „újmódi” rímes farkincával.

Vajda fordításában a sorok megközelítőleg 25%-ában nincsen alliteráció, további 30%-uk pedig csak minimálisan, díszítő jelleggel vagy az eredeti alapképlettől eltérve alliterál.

Természetesen, ha a sorok több mint fele nem következetes egy formai jellegzetesség szempontjából, úgy az olvasói elvárás sem tud felépülni. Egy példát említve: ha a János vitézben a rímelés szórványosan jelenne csak meg, az szintén bizonytalan hatást keltene.

De a kérdés megmaradt: vajon át lehet-e adni élményszerűen, egy a magyar vershagyományban – és így az olvasói tudatban ilyen módon – nem jelen lévő formát? Hiszen a *Zöld lovag* korabeli anyanyelvű befogadója számára (különösen a szerző kulturális környezetében) az alliteráló forma maga volt „A” vers. Ezen nőtt fel, ez volt a költészettel asszociált

1 A Vajda Miklós idézetek forrása: *Sir Gawain és a zöld lovag*, Magyar Helikon Könyvkiadó, 1960.

élményanyaga, éppúgy, ahogyan a magyar átlagolvasó a rím vagy az időmérték jelenlétével definiálja a verset, amin belül az alliterációnak legfeljebb díszítő funkciója van.

Ha ezen a számunkra megszokott funkción túllép, az alliteráció parodisztikus hatást kelthet. Erre utal fordítói utószavában Vajda is, aki érthető módon igyekezett elkerülni ezt, nehogy a szövegből végül amolyan Karinthy Frigyes-es Babits-paródia váljon. Ha egybefüggő sorként fogjuk fel Babits alábbi szövegét: „Bús donna barna balkonon mereng a bíbor alkonyon”, az a rímet leszámítva formailag szinte tökéletesen passzolna a *Zöld lovag* szövegébe. Jelenkori ízlésünkkel azonban mindezt stilisztikai túlzásként, modorosságként érzékeljük. Karinthynek már csak kicsit kellett megtoldania ezt a paródiához: „Ki bűn borongva, barna, bús bajusszal, Beteg bolyongó, béna bink balán...” És máris ott vagyunk a neveltségességnél, pont, ahogyan Vajda írja. Képzelnék el, hogy egymás után több ezer verssor épül ilyen „Babits Bihály”-i alapokra.

Azonban minden az arányon és a belső elváráson alapul. Amennyiben az alliteráció az addig tapasztalathoz, egy adott kontextushoz vagy belső elvárásunkhoz képest dúsul fel váratlanul, úgy túlzásnak, határsértésnek fogjuk érzékelni, és önkéntelenül is redukálni szeretnénk. Ha azonban szervező szabályként, formai gerincként jelenik meg, úgy rövid akklimatizáció után ez a mintázat már olvasói elvárássá válik, hasonlóan az időmértékhez vagy rímhez.

Mindezt saját bőrömon is tapasztaltam. Alig egy-két hónapot eltöltve alliteráló verssorok farigcsálásával, azon kaptam magam, hogy a fejemben lévő szóhalmazt az egymással rímelő szavak kupacai helyett (amelyek jól jöttek Chrétien rímes *Perceval*-jának fordításakor) agyam az új kihíváshoz igazodva újraszervezte egymással alliteráló szavak halmazává. Mi több, ezek a csoportok immár hétköznapi mondatfűzéseim szintjén is együtt bukkantak fel. Hamarosan magától értetődőnek tűnt úgy beszélni a sarki boltban, hogy „kérek két kiló karajt, köszönöm!” vagy azt írni sms-ben: „viszem a vaját, vágat velem a virgonc villamos”. Ez a mentális alkalmazkodásra, „neuroplaszticitásra” épülő folyamat sokkal gyorsabban következett be, mint gondoltam volna. Mindez pedig elkezdte eltolni a belső arányérzékemet is. Azon kaptam magam, hogy folyamatosan újra kell írnom a már késznek gondolt részeket, mert az alliterációs ingerküszöböm folyamatosan emelte a még elfogadható, sőt, immár megkívánt sűrűség mértékét.

Így végül arra jutottam, hogy az olvasó számára sem kell több, mint 4-5 oldal, azaz nagyjából 150-200 sor ahhoz, hogy akklimatizálódjon az alliteráló versformához. Ezután, jó esetben, azt immár nem Babits-paródiaként érzékeli, hanem a szövegegységet fenntartó, sőt, azt létrehozó tulajdonságként. Azonban ahhoz, hogy ez működhessen, fel kell építeni ezt a kondicionálást.

Miután ez létrejön, elkezdnek működni a forma egyéb jellegzetességei is. Mint fentebb szó volt róla, a sor végén álló utolsó hangsúly jellemzően nem alliterál. Következetes használat esetén ez azon meglepő eredményre vezet, hogy éppen az utolsó tag kiemelkedik és lezáró jelleget kap. Mindez pedig jól összhangban áll azzal, hogy a szöveg alapvetően sorelvűen építkezik, és csak elvétve alkalmaz soráthajlást. Így azután lassan elkezd egy működő, lélegző, eleven irodalmi formává válni az addig esetlegesnek tűnő szabályhalmaz.

(Az óangol költészetet kutató, és többek között a *Beowulf* új magyar fordítását elkészítő Nagy Andrea, aki nyelvi lektorként segíti munkám a *Zöld lovag* fordításában, szintén hasonló tapasztalatról számolt be.)

„Hagyd uram, hogy én hívjam ki e harcost játékra!”

Ezzel hamar el is érkeztem a következő problémához, hogy egyáltalán mennyire megvalósítható a sűrűbb alliteráció a magyar fordításban. Hogy a Vajda által is említett ismétlést és monotonitást el lehessen kerülni, rengeteg szinonimára van szükség. Vajda utánaszámolt, és megállapítása szerint „A vers 2530 sorában a költő összesen 2690 különböző szót használ, az ‘ember/lovag’ kifejezésre például tíz különböző szinonimája van.”

Az eredeti mű szerzője ebben a játszmában sportszerűtlen előnnyel indul, hiszen a váltakozó sorszámú szakaszokban kedvére terelgetheti a történetet az alliterációs flow mentén, míg a fordító, a hazai szigorú hagyomány szerint, már csak az így létrejött keretek (jelen esetben szakaszonkénti sorszám és ezen belüli hangsúlyhelyek) között gombfocizhat a szavakkal. Az alliteráció aztán persze ugyanúgy létrehozza a forma önmagát ünneplő és szórakoztató játékait, ahogyan a rímes epikus szövegekben, és a rímhez hasonlóan hol alázas szolgáló, hol viszont ruháját csillogtató revü-táncos lesz.

Hiába feltétele azonban a változatosságnak az alliteráló verselésben a sok bevethető szinonima, hogy változatos hangalakokban találkozzon az olvasó a visszatérő elemekkel, azaz ami az egyik sorban „bátor bajnok”, az kettővel lejjebb szerepelhessen úgy, hogy „vakmerő vitéz”, ha a fránya szinonimáknak van egy makacs tulajdonságuk. Mégpedig, hogy az időben visszafelé haladva az egyszerű alapszavak felé a szinonimák bősége rohamosan csökken. Ilyen alapszavak például a testrészek, élelmiszerek, természeti jelenségek, számok stb. Gondoljon bele a kedves olvasó: ha el kell hagynia a lovagregénnyel kevésbé kompatibilis szleng, gyereknyelvi és orvosi szavakat, hány szinonimáját tudja felsorolni például a kéz, láb, fej, orr, fül, térd, könyök vagy épp a fű, fa, levél szavaknak. Az ilyen szöveg helyeknél ébred rá újra az egyszeri betűvető, hogy az egyszerű nehéz, míg a bonyolult egyszerű.

Az alliterációs verseléssel kapcsolatos másik meglepő felismerésem a magyar nyelv jellegéből fakadt. Ennek alapvető sajátossága, hogy az agglutináló, azaz ragasztó nyelvtípusba tartozik, amely a jelentésbeli funkciókat a szóhoz „ragasztott” képzőkkel, jelekkel, ragokkal oldja meg. Ilyen toldalékból pedig több mint százal büszkélkedhet a magyar nyelv, amelyeket azután egymással is variálhat. (A gyakorlatban persze legfeljebb hét elemig vagyunk mentálisan hitelesítve, nem valamiféle nyelvtani megkötés miatt, hanem mert az agyunk egyszerűen felmondja a szolgáltatott, és már nem képes követni a toldalékhalmoz jelentését, pl. az „övéiéinek” szóban is érzékeljük, hogy közeledik ez a határ). Mivel a magyarban a szórend is minden képzeletet felülmúlóan szabad, mindez a többdimenziós legózgatás a rímes verselésben csodálatosan tág lehetőségeket teremt.

A szó végével szemben azonban, ahol az utóképzők változatos és vidor seregét találjuk, a szó eleje már kevésbé magnetikus: a szótó csak az igekötőnek engedi meg, hogy felüljön az első lökhárítóra (pl. abbahagy, elémeget, becsap, megszólal, rászéd). Persze igekötőből is van öttucatnyi, de az alliterálásban betöltött szerepüket folyamatosan labilisan éreztem. Végül arra jutottam, hogy ennek oka az, hogy az igekötők egyszerűen „macskatermészetűek”.

A szótó végéhez tapadó utóképzők ugyanis inkább „kutyatermészetűek”: hűségesen tapadnak és ragaszkodnak a szótó házához, sőt olykor be is osonnak, összejárkálják, megváltoztatják a szótót, a gazdi nélkül életük viszont árva és jelentés nélküli. Az igekötő ezzel ellentétben kerülgeti a szótót, hozzádörgölözhet az elejéhez, de függetlenítheti is magát tőle, és a szótó mögötti sikátorban kóborolhat külön a háztól. Ez az önálló, megbízhatatlan macskatermészet köszön vissza az igekötős szavak alliterációs súlyában. A „megdöbben” szóban hunyorítva az „m” és a „d” is játszhat az adott sor alliterációs csapatában, ugyanakkor mindkettő súlytalan is egy kicsit. Míg a „döbben meg” formában a „d” egyértelműen domináns szereplő, miközben az egytagú „meg” cingár, jelentőség nélküli kis gizgaz, mivel egy egészséges szóhangsúly minimum két szótagnál nyer értelmet.

A másik tapasztalat az volt, hogy az alliterációs csapatsportban a magánhangzó a gyenge láncszem. Az óangol és középanyol szövegekben ez olyannyira így van, hogy bármilyen szó eleji magánhangzó megteszi alliterációs szempontból (a, e, o, i stb. felcserélhetően szerepelhet egy sorban vegyesen), mivel ez egyszerűen csak annyit jelez, hogy az adott helyen „nem mássalhangzó” szerepel. Ebben a vastagított hangzásra épülő versformában a magánhangzó azonban vékonyka hangú nyápic csupán, a java munkát a sűrűizmú mássalhangzóval kezdődő szavak végzik. Ennek megfelelően az eredeti szövegben is alacsony az aránya a magánhangzó-alliterációra épülő soroknak.

Mindez duplán igaz a magyar szöveg esetében. A vegyesen használt magánhangzók ma már ugyanis egyáltalán nem adnak alliterációs eleményt, ebből a szempontból hatásuk tulajdonképpen észrevétlen. Hogy

mégis működjön a magánhangzó-alliteráció, ahhoz minimum azonos hangnak kell szerepelnie a szó elején, de nem árt még egy betűvel továbbmenni, hogy a tudat számára is megjelenjen az egybecsengés (pl. „évodve kergették egymást az évszakok”), már ha sikerül.

A *Zöld lovag* szerzőjének a későbbi fordítók számára összerakott leg-
ravaszabb ördöglakatja azonban az a már említett fogás volt, hogy a szakaszok végén lévő rímes 1+4 sort is javarészt alliterálva írta meg, újabb csalafintasággal fejelve meg a feladványt.

Akad tehát kihívás nagy kosárral. Másfelől azonban a magyar nyelv nagyon is jól érzi magát az alliteráló környezetben, mivel az közel áll a természetéhez. Mégpedig azért, mert a magyar, az egykori angolszászhoz hasonlóan, szintén élhangsúlyos nyelv, azaz legtöbbször a szavak elejét nyomja meg, így kiválóan alkalmas az élhangsúlyos alliterációra épülő versszervező logika átültetéséhez. Voltaképpen a magyar vershangyomány könnyen integrálhatta volna az alliteráló versformát, ha az angolszászok Britannia helyett a Duna irányába hódítanak, és ez esetben valószínűleg lenne egy, nemcsak egyes részeiben, de végig alliteráló elven működő Ómagyar Mária-siralmunk.

„Szórakoztató, szilaj tréfák színesítik olykor”

A fentebb említett sűrűség és intenzitás stilisztikai, tartalmi szinten is tetten érhető. A *Zöld lovag* egyik legmeghatározóbb tulajdonsága egyfajta feltűnő felfokozottság. Míg Chrétien regényeiben az udvar és a lovagok elegánsak és mértéktartóak, a *Zöld lovag*, bár átveszi az udvari erények dicsőítését, a megfogalmazás szintjén erősen emlékeztet a *Beowulf* lakomáinak szenvedélyességére, és a walesi kelta mesegyűjtemény, a *Mabinogion* varázslatos elemekkel megtűzdelt történeteire. Chrétien csodálatos regényeiben is találkozhatunk például lakomajelenetekkel és azokat megzavaró váratlan eseményekkel, vagy éppen vadászatokkal. Ám míg ezen francia művekben legtöbbször a cselekmény kerekét hajtó funkcionális események, addig a *Zöld lovag* esetében a lakoma és a vadászat az érzelmi intenzitás külső megjelenései, a szereplők lelkiállapotának felfokozott kifejezői. A *Zöld lovag* kezdő, karácsonyi lakomajelenete nem egyszerűen díszes vacsora, hanem az udvari kultúra magabiztos és kevély önünneplése, a szenvedélyes erdei vadászjelenetek pedig a Bertilac kastélyában párhuzamosan zajló szexuális csábítás metaforái. Ehhez kapcsolódik, hogy Chrétiennél Artúr király alapvetően passzív és javarészt búbánatos, és épp az ő passzivitása teszi lehetővé, hogy az egyes lovagok (Yvain, Erec, Lancelot, Perceval) és az ő meséjük a regények középpontjába kerüljenek. A *Zöld lovagban* mindez pont fordítva van. Artúr fiatal népével együtt zabolátlan, a meggondolatlanságig heves és impulzív. Ehhez a kifelé

irányuló harsánysághoz képest teremt kontrasztot Gawain hangsúlyosan belső konfliktusa.

Ez a hőfok és külső-belső intenzitás jellemzi minden szempontból a szöveget. A leírások, legyen szó tárgyakról vagy emberi viselkedésről, nem egyszerűen díszítőek, mint Chrétiennél. A *Zöld lovag* sűrűn indázó, áradó szövege a kelta tárgyak növényi és állati alakokat egymásba fonó, pogány ornamentikájára emlékeztet. Aki kíváncsi, honnan ered a preraffaelita festők vonzódása a misztikus szimbólumokhoz és drámai hatásokhoz, a *Zöld lovagban* gazdag forrást talál hozzá. És ezért hat elevenül a mai emberre is, hiszen Sir Gawain története a mi esendő emberségünk, és halandó tökéletlenségünk ősi legendáig visszanyúló varázsnyelvű meséje.

ISMERETLEN SZERZŐ

Sir Gawain és a Zöld Lovag

(részlet)

13

„Nem harcolni jöttem házadba. Hogy is tehetném?
Csupa kamasz szűköl itt, szakálluk sem serken.
Ha pompás paripámon, páncélban, pusztítva érkeznék,
elfújnám e lágycsontú legénykéket, mint levelet a szél.
Karácsonyi játéokra jöttem, jókedvet szítani,
hiszen zajos szilveszter van, szilaj tréfák napja.
Lássuk, van-e itt oly buzgó vérű bajnok a csarnokban,
lüktető szívében lelkes és lelkében szilárd,
aki nem csak ádázul adja, de állja is az ütést?
Fényes fejszemet e fickó forró markába teszem,
barátkozzon nehéz bárdommal, bírja-e a súlyát,
s ő mérhet először csapást csupasz nyakamra.
Nosza, vigad-e itt valódi, vakmerő lovag?
Mutassa meg magát menten, ha van mersze hozzá,
s vegye kezébe e vasat, vissza se kell adja!
Rajta, lesújthat rám rögtön, rezzenetlen állom,
de kikötöm keményen: e csapást kölcsönbe veszem
csak tőle.
Amiként adta, visszakapja
mához épp egy esztendőre
és egy nyúlfarknyi kis napra.
Ki játszik hát? Lépjen előre!”

14

Síri csendbe süllyedt a suttogás e szóra,
nemes, szolganép, férfi, nő, mind némán reszketett.
Ágaskodott lombszínű lova a zord lovag alatt,
kinek vérben forogtak vészjóslón villogó szemei.
Felvonta bokros-bozontos, fűszín szemöldökét,
és szakállát vakarva várta, válasz érkezik-e.
Temetői csönd ült a termen. Torkát köszörülve ekkor,
kihúzza magát kevélyen, így kiáltott a zöld lovag:
„Hallod-e Artúr, ez lenne hát, mondd, híres udvarod,
mit messze földön mindenki mély tisztelettel emleget?”

Hol van sok hivalgó haditetted, hős-erényed?
 És hol bámulatos bátorságod, büszke, nagy szavaid?
 Lám a legendás Kerek Asztal alatt lapít minden lovag,
 egyetlen ember szavától elkushadtak menten,
 s bár kisujjam se mozdult még, menekülnének nyüszítve.”
 Majd, mint egy hegyi görgeteg, gúnyosan felkacag.
 Artúrt dühe szélvészékként járja át, szégyentől lángol
 az arca.
 Parázként perzseli a méreg,
 mint mindenkit, ki ezt hallja.
 Majd váratlan vendégének
 elébe áll, s így zeng hangja:

15

„Lovag, botor beszéd ez, békétlen bolondság.
 De ki buzgón keresi a bajt, bőséggel találhat,
 mert itt nem fakítja félelem senki fia lelkét!
 Add hát e borzalmas bárdot, bízd csak rám a dolgot,
 mit kérsz, kezemből kapod meg, Krisztusra ígérem!”
 Lép is fürgén a lovaghoz, és a fegyverért nyúl,
 míg az lováról egy lendülettel leszáll nyomban.
 Megfogja Artúr a fejszét, forgatja kezében,
 jobbra-balra suhint a bárddal, hogy bírja-e súlyát.
 Méltósággal, mint egy zöld torony, tekint le rá a lovag,
 mert egy fejjel mindenki fölé nőtt e félelmetes bajnok.
 Szikla-arccal szemléli a királyt szakállát simítva,
 nyitja is már köpenyét nyakán nyugodt mozdulattal.
 Arcát nem ráncolja reszketés, rezzenetlen úgy áll,
 mintha vidám társaságban várna csak egy kupa
 borra.
 Gawain ül Guinevra mellett,
 s így szól Artúrhoz hajolva:
 „Királyom, könyörgöm, engedd,
 hogy enyém legyen e próba!”

16

„Kérlek, királyom, légy oly kegyes – kéri Gawain Artúrt –,
 engedd, hogy eléd járuljak, elhagyjam ez asztalt,
 úgy, mint azt az etikett és illem előírja udvarodban,
 s így nem tart majd modortalannak miatta királynőd.
 Felség, halld meg szavam e fényes udvar előtt.
 Krisztusra, nem kicsiny kevélység királyt kihívni játékra,

s hiszem, e szép lovagi társaság szintén így tartja ezt,
 bár szíved szenvedélye szemlátomást harcolni unszolna.
 Bátor bajnokok isszák borod asztalodnál,
 kiknél keményebb akarat nincs a kerek ég alatt,
 s náluk hatalmasabb hősoket hiába is keresnél.
 Vézna mellettük vitézségem, s a velő agyamban,
 fikarcnyi életem lyukas fitying, fabatkát sem ér.
 Hogy unokaöcséd vagyok, veled rokon vér,
 tudom jól, ez egyetlen erényem, értem hát nem kár.
 Méltatlan koronás királyhoz ily kergeteg bolondság,
 hagyd uram, hogy én hívjam ki e harcost játékra!
 S ha mit kérek, elvetné az udvar, enyém egyedül
 a szégyen.”
 Összehajolnak az urak,
 és megbeszélnek, mi légyen:
 felmentik fényes királyukat,
 hogy helyére Gawain lépjen.

17

Hallva Gawain hangját, Artúr hamar odainti.
 Az ugrik menten, egy pillanat, s máris ott terem,
 letérdel királya előtt, s elveszi a bárdot.
 Szemébe nézve nyújtja Artúr a nehéz szekercét,
 s emelve kezét kéri Gawainre kegyelmét az Úrnak,
 hogy karja, szintúgy mint szíve, szolgálja majd híven.
 „Bátorság, öcsém – biztatja őt –, ha bírod e terhet,
 és biztos kézzel, lélekkel sújtasz le e lovagra,
 tudom, te is túrni fogod majd tőle a csapást.”
 Fogja Gawain a fejszét, fürgén lép a lovaghoz,
 szilárdan megáll színe előtt, szeme se rebben.
 Ily szavakkal szól hozzá a smaragdszín lovag:
 „Erősítsük meg először ezt az egyezséget.
 Mondd hát, hogy hívnak! Hadd halljam,
 kit bilincsel a becsületszó, s bízhatok-e benne?”
 „Gawainnek hívnak, s hitemre, hű vagyok szavamhoz.
 Én sújtok le rád e bárdal, s bármi is történjen,
 mához egy évre eléd állok, esküszöm erre,
 s fogadom csapásod cserébe, de csak téled jöhet
 viszonzás.
 A zöld lovag így szól erre:
 „Sir Gawain, ez a hír pompás,
 ennél jobb nem is lehetne,
 hogy te játszol velem, s nem más.”

18

„Szavamra, szívem szerint való – szól a zöld lovag –,
hogy veled válthatok vágást, vitéz Sir Gawain.

Jól jegyezted meg a játék szigorú szabályait,
melyekben megegyeztünk imént királyoddal.

De van még egy fogós feltétel, esküdj, s ne feledd:
jövőre te kell, hogy keress, kutass énutánam.

Magad kell megtaláld messzi szállásomat,
hol ezen vágásodért vár majd a viszonzás.”

„Szólj, kérlek, merre keresselek? – kérdi erre Gawain.

– Hitemre mondom, nem hallottam híredet sem eddig.
Felelj hát, ki a királyod, kőkastélyod merre áll?

Ha megmondod, hogy hívnak s házad hol találok,
felkutatlak, nem fog ki rajtam fáradság vagy veszély,
s megtartom itt tett ígéretem, Isten úgy segítjen!”

„Újévkor ennyi szó untig elég, úgy hiszem

– szól a szigorú zöld lovag a szívélyes Gawainhez.

– Meglásd, megfelelek mindenre csapásod után.

És ha ez ütést ügyesen méred rám, úgy megtudod
tüstént tőlem nevedet, s hol tartom szállásom,
hogy megtalálj majd idejében, mikor jössz a válaszáért.

De ha szavam szegné e szekerce, szerencsés leszel,
hisz falhatsz tovább e falkával, s nem kell felkeresned.
No, rajta!

Fogd fegyverem, íme, vár rád,

lássuk, hogy sújtasz nyakamra!”

Gawain szól: „Jól van, legyen hát!” –

s a nagy bárdot két kézre kapja.

19

Felkészül a lombszínű lovag, lábát megveti,
méltósággal meghajtja fejét, mutatva tarkóját,
elsöpri hullámos haját, hogy szabadon hagyja
nyaka csupasz csigolyáját. A csapást így várja.

Szorítja Gawain a szekercét, száll a széles penge,
bal lábbal előre lépve lendíti a vasat,

süvítve suhan sújtása a sima zöld nyakra.

Recsegve reped a csont a roppant bárd alatt,

mely hidegen hasít szét bőrt, húst, inakat,

és döngve áll meg végül a padló deszkájában.

A fennkölt, fűszínű fej a földre görög,

lecsapva gurul a lakomázók lába alatt.

Sugárban dől a rubint vér a smaragd ruhára,

de nem dől vele a test, délcegen áll tovább,
mi több, meg sem tántorodik, térde sem csuklik.
Megindul feléjük, és lehajol fürtös üstökéért,
felveszi fejét a földről megfogva hajánál.
Levélszínű lovához lép a zöld lovag aztán,
kantárt fog, kengyelbe lép, felül a hátára.
Tincseinél fogva tartja véres üstökét,
egyenesen ül a nyeregben, nyugalommal, büszkén,
mintha fikarcnyit sem zavarná fejének
hiánya.
Csonkán mered hatalmas törzse,
vörös vérben ázik ruhája,
s ki csak ott ül a várban körbe',
rettegve vár szörnyű szavára.

20

Felemeli akkor a lovag levágott fejét,
a főhelyen ülő fényes urak felé fordítja.
Felpattan szeme, reszkető szívükbe szúrja pillantását,
s így szól borzongató beszéde a busa fejnek:
„Jól figyelj, Gawain, ne feledd, mily fogadalmat tettél.
Hitedre ígérted e híres hősök füle hallatára,
hogy nem lesz nyugtod, míg nyomomra nem akadsz.
Arra kötelezlek, a zöld kápolnában keress fel engem.
Jövőre, ha Újév virrad, a vágást vissza ott kapod,
akkor lesz majd aratása annak, amit ma vetettél.
Hogy ki a zöld kápolna lovagja, tudja kicsi-nagy,
meglélned könnyű küldetés, ne keress kifogást,
másként a Gawain név gyáva gyalázatost jelent örökre.
Azzal gyeplőt rántva nagy robajjal fordul,
kivágtat a cameloti csarnok kapuján a zöld lovag,
szálló szikrákat szór szélsebes lova patkója.
Hogy honnan jött e zöld vitéz, s hová távozott hirtelen,
tétován találgatják csak, de nem tudja senki.
És aztán?
Gawain és a király együtt
kacagnak az est kalandján,
és bár borsószik gerincük
e mágiától, nem mutatják.

21

Bár Artúr bátor lelkét is bolygatta e csoda,
nem adja jottányi jelét sem, és jó hangosan,
vigasztaló szavakkal szól a szép királynéhoz:
„Drága hölgyem, ne zaklasson a zöld dalia dolga,
hiszen a dévaj újév nem a józan játékok ideje.
Szórakoztató, szilaj tréfák színesítik olykor
két ének és körtánc között karácsony ünnepét.
És éppen jókor esett ez, ehetek immár, elvégre
tanúja voltam egy tündér-csodának, tagadni ki merné?”
Majd öccsére, Gawainre pillant, s pajtáskodva szól:
„Megtette dolgát e fejsze, függjön csak a falon immár.”
Fel is kerül a fényes csarnok falára a fegyver,
hadd lássa hüledezve mindenki a hatalmas bárdot,
bizonyítékául e baljós nap boszorkány-bűvöletének.
Végre valahára visszatérnek vigadni tovább,
s a király Gawainnel leül a lakoma-asztalhoz,
hol várja őket a világ valamennyi finomsága,
rengeteg ritka bor, étel, s ráadásnak szép muzsika.
Így tart a móka, multság, míg az éj rájuk nem
alvad.
Gawain, jól vigyázz lelkedre,
hős hevét hültni ne hagyjad,
egy év oly hamar pereg le,
s fogva tart már fogadalmad.

Vaskó Péter fordítása

Nappali

Veronika Endre

*Minden kell: akarok cigányként
Rabolni, nóta ajkamon,
Szenvedni, orgonazenére, másért,
Csatázni, mint egy amazon.*

*Legyek csillagjós bús toronyban,
Vezessek féltő gyermeket,
Legyen legenda tegnapomban,
S minden napom új örület!*

LADÁNYI-TURÓCZI CSILLA

Gil Vicente India komédiája

Gil Vicente (1465 k. – 1536) portugál költő, a portugál színház megteremtője. Negyvenhat rövid színdarabja maradt fenn, ezek egy részét spanyolul írta, sok darabja kétnyelvű.

Az *Auto da Índia* mindössze 500 sorból álló vígjáték, amelyet a királyi udvarban adtak elő 1509-ben, Leonor özvegy királyné tiszteletére.

Témája a kikapós menyecske, Constança szerelmi élete, aki mindaddig, amíg férje a tengerentúlon jár Tristão da Cunha Indiába tartó flottájával (amely valóban 1506-ban indult útnak), hol egyik szeretőjét, a portugál Lemost, hol másik udvarlóját, a kasztíliai Juan de Zamorát fogadja. A cselekmény három év történéseit foglalja össze: a darab elején a fiatalasszony még azon bosszankodik, hogy a flotta talán mégsem indul útnak, és így nem szabadul meg a férjétől, a végén pedig azt látjuk, hogy megérkezik a férj, és nagy egyetértésben indulnak el a kikötőbe, hogy megnézzék a zsákmányolt kincseket. Az időugrásokat semmi más nem jelzi, mint a szolgálólány mondatai.

A következő jelenetben Juan de Zamora udvarlását láthatjuk. Az eredetiben az udvarló spanyolul beszél, míg az úrnő és a szolgálólány portugálul.

GIL VICENTE

India komédiája

(részlet)

Constança

Épp májusban hagysz faképnél,
mikor oly heves a vérem?
Nincs igazság, nincsen, kérem!
De majd élem a világom,
s ha te éled, azt se bánom.
A lépcsőn felfelé ki jön?

Juan de Zamora

Béke e háznak és öröm!

Constança

Ön az? Azt hittem, valaki.

Juan de Zamora

Nem lennék senki? Köszönöm.

Constança

Mondja hát, minek jött ide?

Juan de Zamora

Hogy megkeressem önmagam,
mert énemet elvesztettem,
aznap, mikor önt, kis szentem,
teljes szépségében láttam:
így láthatatlanná váltam,
saját ellenségem vagyok,
Istenemre, nem hazudok,
önmagam már nem találtam.

Testem lélek nélkül jár-ke,
papír vagyok, mit szél sodor,
kút vagyok, melyben gond honol,
szívem békére sose lel.
Elátkozom születésem,

ön és Isten ellenségem,
de a Sátánt sem találom.
Kinevet, úrnőm, úgy látom.

Constança

Én tudom, hogy min nevettem.

Juan de Zamora

Biztos a gyötrődésemen,
nevet a zavartságomon,
kacag, mert úgy véli, tudom,
sérti önt a tekintetem.

Constança

Abba ne hagyja itt nekem!

Juan de Zamora

Ó, gyönyörűm, ó, életem,
luzitán földnek virága,
kegyed különleges bája
elpusztít engem, Istenem!

Úgy hallottam, hogy a férje
elment.

Constança

Bizony, két napja már.

Juan de Zamora

Vigye is ördög meg halál
azt a bolondot, messzire!
Mert mit jelenthet India,
mit érnek a drágakövek,
akármily gyönyörűségek
annak, kinek ott van maga?

Hisz én, Juan de Zamora
semmi pénzért önt magára
nem hagynám, még fél órára
sem, ha enyém volna keze!
Még ha a tenger kedvemre
tenne, vihar csendesülne,
a szél parancsomra fújna,

a hetedik menny megnyílna,
én biz nem hagynám el soha!

Mégis jó nekem, de nagyon,
hogy az Úr megteremtette
Indiát, s így megengedte,
hogy önnel töltssem a napom.
Csak, hogy a kedvemre tegyen,
a sok hajóst tengereken
túlra vitte. Indiába,
Jézusra s Szűz Máriára!
Ily örömet szerzett nekem.

Constança

Lányom, nézd meg, hol a kutya,
nem a konyhában szimatol?

Szolgáló

Kandúr jár ott!

Juan de Zamora

Ördög s pokol!
Míg én kiteszem a lelkem,
megvallom forró szerelmem,
kandúrokról cseverésznek?

Constança

Kis butus, miről beszéljek,
ha vége nincs keservének?

Juan de Zamora

Ne haragítson magára,
ne úzzön csúfot belőlem!
Nem vagyok én szent, sem Isten!
A lelkemet harag rágja.
Egy oroslán rejlik bennem,
nem hagy soha megpihennem,
arra késztet éjre-napra –
biztos el vagyok átkozva –,
hogy kardom vérrel szennyezzem.

Neheztel rám az Úr régen,
mert sokakat meggyilkoltam.

A halál ott jár nyomomban,
gyorsan szúr a töröm, késem.
A parton megesett szívem
egy hajlott hátú szegényen,
kivel összetalálkoztam,
de végül mégiscsak holtan
esett össze ijedtében.

Constança

Ó, hát, szívesen maradna...
De most még túl korán lenne,
ha későbben visszatérne...
Akkor meglesz majd a módja.

Juan de Zamora

Pontosan hányra jöhetek?

Constança

A kilenc óra jó lehet.
Majd egy kis kavicsot dobjon,
de nagy ricsajt ne okozzon,
ablakomhoz a kert felett.

Akkor én majd ajtót nyitok,
szívesen teszem, higgye el,
mert ön olyan derék ember,
s nem várja majd csapda, gyilok.

Juan de Zamora

Ha ezt ön megteszi értem,
rengeteget nyer majd vélem.
Mert, bár nem látszik, jól tudom,
több rejlik bennem, csókolom,
mint sejtik, ha meg nem sértem.

Isten önnel, kedves hölgyem,
engedelmével, indulok,
mint a gyermek, boldog vagyok.

Constança

Menjen, s jöjjön majd sebesen.

Szolgáló

Jézusom, de hetvenkedik,
átkozottul pöffeszkedik.

Constança

Nekem nagyon kedvemre van.

Szolgáló

De, úrnőm, e haszontalan
gazember csak hízelkedik.

Ladányi-Turóczi Csilla fordítása

SOPRONI ANDRÁS

Fordítói jegyzetek egy verscsokorhoz

Az alább következő verssorozat nem előre tervezett, nagyívű vállalkozás részeredménye, hanem csupán szeszélyes válogatás: részint magam leltem rá a versekre, részint mások hívták fel rájuk a figyelmet, és kedvtelésből, szívességből, netán erőpróbából láttam neki a fordításuknak.

Három költő versei szerepelnek a válogatásban, közülük a legrégebbi Fjodor Ivanovics Tyutsev (1803–1873) még Puskin (1799–1836) kortársa, így részese az orosz költészet aranykorának. Első publikációi közül több éppen Puskin folyóiratában, a *Szovremennyikben* jelent meg, de első kötete csak jóval a költőtárs halála után, 1854-ben látott napvilágot. Ha úgy tetszik, kettős életet élt: nemesi rangjának és kiváló képességeinek megfelelően a császárság magasrangú hivatalnok, diplomatája, akinek szellemi-politikai alapállása a máig ható birodalmi eszme és a szlavofília, míg érzékeny, filozofáló költészete az emberi létezés nagy kérdéseit fogalmazza meg. (A felületes hasonlat ódiúmat vállalva, engem egyben-másban a – jórészt kortárs – Vajda Jánosra emlékeztet.)

A másik két költő: Alekszandr Alekszandrovics Blok (1880–1921) és Marina Ivanovna Cvetajeva (1892–1941) legalább két nemzedékkel később lépett színre, ezt az időszakot az orosz irodalom ezüstkorának szokták nevezni.

Alekszandr Blok költő, dráma- és prózaíró, az orosz szimbolizmus kimagasló alakja. Két itt szereplő korai verse az utóromantikus, szimbolizmusba hajló panteista költészet szép darabja.

Marina Cvetajeva életútja és érzelmi világa a szélsőségek között csapongott: szeretetteli, kultúrával kipárnázott szülői ház, külföldi utak (Olaszország, Franciaország, Németország), egészen korai első publikációk, boldognak induló házasság után a polgárháború ínsége, a kisebbik lánya halála, a fehérgárdista férj, emigráció, visszatérés, majd a nagyobbik lány és a hazatért férj letartóztatása, ez utóbbi kivégzése, a harmadiknak született fiú halála a fronton, végül a teljes nyomor és menekülés az éhhalál elől – az öngyilkosságba. Mindeközben csapongó szerelmek (többnyire költők – köztük egy nő – iránt). A lényeg azonban a szenvedélyes, lélegzetelállítóan őszinte, egyszersmind a nyelvi-verselési bravúrokat is tökéletes természetességgel megvalósító költészet.

FJODOR TYUTCSEV

Ciceró

Szólt Róma szónoka ekképp,
Míg lázadás viharza zúgón:
„Későn kelék, ezért az úton
Rómának éjjele beért.”

Úgy!... ám intvén az Urbs napjának
A Capitólium-tetőn,
Láttad pompájában, dicsőn
Alkonyát véres csillagának.

Boldog, ki vendégségbe jött
A végzet óráján e földre.
Meginvitálták úri körbe
Csevegni étek s bor között.

Pazar játékok látogatta,
Látott köztük tanácskozást,
S mint églakó, velük ihatta
A halhatatlanság borát.

1829 v. 1830

A költemény Tyutcsev görög-római klasszikusok iránti vonzalmából született, és a bukásában is nagyszerű impériumot dicsőíti. Egyes vélemények szerint a *viharok*-ban az 1830-as párizsi forradalom visszhangja érződik, bár mások szerint a költemény egy évvel korábban született.

Silentium!

Hallgass, és rejtse el titkaid,
Érzéseid és álmaid –
A lelked mélyin ezrivel
Terennek némán, s tűnnek el
Mint csillag: volt, s már nincs sehol.
Gyönyörködj bennük, és ne szólj.

A szív magát hogy vallja meg?
Hogy érthet más meg tégedet?
Ki érti, életben mi tart?
Kimondva, csal a gondolat.
Forrást ne bolygass, csak hajolj
Fölé, igyál, s egy szót se szólj.

Tudj élni csak belül, magad –
Ezernyi bűvös gondolat,
Mi benned él, világnyi raj;
Elnyomja őket kint a zaj,
A napfényben mind szétoszol –
Hallgasd zenéjük, és ne szólj!

1830

Egyike Tyutcssev legnépszerűbb versének. A belső lényünk ki-
mondhatatlanságának romantikus gondolatát kibontó költemény
tizedik sora (*Kimondva, csal a gondolat*) szállóigévé vált.

Oroszhon

Oroszhont ész nem fejt meg,
Szabványos rőfben kár itt bízni,
Saját egy alkat, értitek?
Oroszhont nem lehet, csak hinni.

1866

Bár ezt az epigrammát agyonidéznek, értelmezése – különösen utolsó sora – körül ma is heves viták dúlnak, ami egyébként a fordításokban is tükröződik. Van, aki Oroszország Nyugattól eltérő fejlődési útjának programját érzi benne, van, aki a pravoszláv lelkeség dicséretét, megint mások fájdalmas, csüggedt iróniát vélnek kiolvasni belőle. (Őszintén szólva, magam is legalább két tucat változat után hagytam abba az egyre újabb – és alighanem reménytelen – próbálkozást.)

Hadd idézzem itt a két legismertebb korábbi fordítást:

Oroszországot ész, nem érted;
méter, sing, sose méri fel;
külön úton jár ott az élet –
Oroszországban hinni kell!

Szabó Lőrinc fordítása

Oroszhont ész nem éri fel,
És puszta rőf hiába méri;
Ő más mértéket érdemel –
Oroszhont hinni kell. Megéri.

Galgóczy Árpád fordítása

Taníthat bármi mást az élet...

Taníthat bármi mást az élet,
A szív hiszi, hogy van csoda:
Van oly erő, mely nem enyészhet,
S szépség, mely nem romol soha.

S a földi hervadás nem éri
A nem földi virágokat,
És nem szikkasztja fel a déli
Nap hője hűs harmatjukat.

És ez a hit meg sose csalja,
Kinek, hogy éljen, ennyi kell:
Mi nyílt, szirmát nem mind hullatja,
Mi volt, nem minden múlik el.

E hit csak kevesek jutalma,
Csupán az nyerhet ily kegyet,
Ki, jutván zord élet-viharba',
Mint ön, szeretve szenvedett,

Ki más baját, hogy orvosolja,
Szenved maga, azok helyett,
Felebarátért lelkit adta,
És mindig, mindent elviselt.

1870

A költemény Alekszandra Vasziljevna Pletnyovához, a költő bizalmas barátjához íródott. Kettejüket sorsuk tragikus fordulata hozta közel egymáshoz: a karitatív tevékenységéről ismert asszony a férjét veszítette el, Tyutcssev a szerelmét/szeretőjét, Jelena Gyenyiszjevát, aki sok éven át a múzsája volt.

Soproni András fordításai

ALEKSZANDR BLOK

Zápor után

Még mennydörgő villámcsapások
Távol moraját hallani,
S már nyújtóznak füvek s virágok
Esőleverte szálai.

Még egy utolsó szélrohamtól
Rezdül az ázott nyírfaág,
De már ragyog a napsugártól
A zöld bokor, rét, rónaság.

A titkos őserő, amelyre
Reá van bízva a világ,
Lelket lehelt a természetbe,
S feltámadott élet, virág.

1900

A réten

Az erdő zöldebb máma,
És kékebb lett az ég
Sötétebb a barázda,
A szántás feketébb.
Csengőbb a gyermekének
A zsenge rét felett.

Már jőni kéne néked,
Hát hol vagy, kikelet?
Mi hang csilingel? Hallga!
Te vagy, tavasz, magad?
Nem: csengve-bongva nyargal,
Csobog a kis patak.

1912

Ofélia éneke

Kedvesedtől búcsúzkodva,
Esküvél: enyém szíved,
Útra válva zord honokba,
Esküd híven őrized!

Boldog Dániától távol
Partodon homály lebeg...
Bősz hullám sziklák faláról
Mossa le a könnyeket.

Nem tér vissza e vidékre
Ezüst vértű harcosom...
Koporsóban lebben éke:
Gyászszín toll a sisakon.

1899

A *Hamlet* témája és hőseinek alakja egész életében és költészetében foglalkoztatta Blokot. A messzi útra – az alvilágba? – távozó lovagtól búcsúzoló *Ofélia éneke* ennek korai megfogalmazása.

Bárhól, bárkit, aki lát...

Bárhól, bárkit, aki lát, ott
Furcsamód megbabonázol.
Szeretem a pillantásod,
Ha ködös, ha zord, ha vádol...

Zengő hangod lebilincsel,
Hol kicsúfol, szinte sértve,
Hol varázsosán csilingel,
Mint a kisdéd nevetése.

Ha szemed lesütve látom,
Szívem érzi szíved vággyal,
S kész vagyok az éjhomályban
Meghalni egy csókod által...

1898

1897-ben a tizenhatéves Alekszandrot az anyja magával vitte Bad Neuheimbe, a német gyógyfürdőbe, ahol a fiatalember hamarosan megismerkedett a nála – de még a mamánál is egy évvel – idősebb, harminchét esztendőes Kszenyija Mihajlovna Szadovszkájával, és az ifjúság minden hevével beleszeretett. A hölgy eleinte igyekezett távoltartani magától a fiút, de végül behódolt? maga is lángra gyúlt? Vén fejjel azt hiszem, csak irigyelni lehet mindkettejük bátorságát és az így elnyert boldogságot, amely természetyszerűleg kurtának bizonyult: Szását a mama hazazavarta a családi birtokra, és bár fél év után a kapcsolat Pétervárott folytatódott, a fiatalember nem sok idő múltán más vizek felé evezett, és Kszenyija hasztalan kapkodott utána. A történet kész regény, de igazi irodalmi gyümölcse Blok szerelmi költészetének első sorozata.

Soproni András fordításai

MARINA CVETAJEVA

Imádság

Krisztus! Uram! Csodára vágyom!
Azonnal, most, nap kezdetén!
Hadd haljak meg, míg e világon
Életem' könyvnek látom én.

Bölcsebb vagy, semhogy rám rivalljál:
„Tűrj békén, míg időd lejár!”
Túl sok, mit nékem magad adtál!
Kell minden út, minden határ!

Minden kell: akarok cigányként
Rabolni, nóta ajkamon,
Szenvedni, orgonazenére, másért,
Csatázni, mint egy amazon.

Legyek csillagjós bús toronyban,
Vezessek félő gyermeket,
Legyen legenda tegnapomban,
S minden napom új örület!

Szeretem a keresztet, hajsztát,
Lelkemben pillanat nyomát...
Adtál mesés gyerekkort, adj hát
Tizenhét évesen – halált!

1909

A verseimnek, mik korán születtek...

A verseimnek, mik korán születtek
– Még azt se tudtam, hogy költő vagyok –
Szakadtak, mint szökőkútról a cseppek,
Mint szikracsillagok,

Ördögfiakként szökkentek a láncról
Szentélybe, hol tömjén s álom borong,
E verseknek ifjúságról, halálról,
– Mik olvasatlanok!

Boltok porában árván sorvadoznak,
(Vevőre lelniük nem sikerült!) –,
E verseimnek, mint drága boroknak,
Eljő az idejük.

1913

Rekviem

Ó, hányakat nyelt már el régidőktől
E mélység, az örök.
Eljő a nap, mikor a föld színéről
Majd én is eltűnök.

Megdermed az, mi küzdött énekelve:
Tündökletes magam.
Szemem smaragdja, és a hangom selyme,
És színarany hajam.

Lesz élet majd, a betevő falattal,
Fakó napok sora.
Lesz minden – épp csak én nem, én, az angyal.
Nem is voltam soha?

Szeszélyes gyermek, aki könnyen lobban,
De gyors a nyugovás,
Ki szereti, mikor a kandallóban
Elhamvad a parázs.

A csellót, berkek friss lovagolóit,
Falun harang szavát,
– Magamat, ezt az élő és valódit,
E szelíd föld javát!

És én, aki mértéket sose ismert,
Szólitlak titeket:
Parancsolom, hogy higgyétek az Istent,
S kérem: szeressetek.

Mert mondok éjt-nap, írásban és szóban
Igaz igent s nemet,
Szeressétek – gyakori bánatomban –
Alig húsz évemet.

S mert törvény számomra, hogy megbocsátom
A bántást csendesen,
S mert féktelen gyengédség fűt, s belátom:
Túl büszke a fejem.

S mert vágatnak a nappalok s az évek,
A játékok s valók...
Igen, szeressetek, ó, kérve kérlek,
Azért, mert meghalok.

1913

Az első házasságból született két lány közül – nehezen magyarázhatóan – az anya számára szinte csak a nagyobbik, Ariadna létezett, neki szól a *Még nem vagy négy* és a *Lesz majd idő* kezdetű vers. (A polgárháborús nyomor arra kényszerítette Cvetajevát, hogy a lányokat menhelybe adja, amikor azonban tudomására jutott, milyen szörnyűséges körülmények uralkodnak ott, Ariadnát – csak őt! – visszavette, a kisebbik, Irina elpusztult.)

Még nem vagy négy

Még nem vagy négy.
A szemed kék.
Szemöldöködben a végzet,
Először nézed
A dombon: az ég
Fent, s lent
Indul a jég.

Jég, jég,
És kupolák.
Ezüst csiling,
Arany gong,
Összefont kar,
Szűk a szem.
Néma száj – Napóleon! –
Nézed a Kremlt.

– Anya, hová indul a jég?
– Előre, hattyúfiók.
Elhagy tornyot, templomot rég,
Előre, hattyúfiók!

Kék szemben
Aggodalom.
– Szeretsz, Marina, engem?
– Nagyon.
– Mindig, igaz?
– Az.

Alkonyparázs.
Nincs maradás.
Vár terád gyerekszobád,
Rám pimasz levél. Elég.
Az arcom ég.

És még
Jár
A jég.

1916

A neved

A neved – madarat tart kezem,
 A neved – jég lebeg nyelvemen.
 Ajkamon egyetlen lendületű.
 A neved, a neved – öt betű.
 Röptiben-elkapott-labda hang,
 Szájban csilingelő harang.

Csendes tóba vetett kavics,
 Nevedet csobbantja még az is.
 Éjjeli halk patkózajok –
 Bennük dörgő neved dobog.
 Halántékunknak mondja a vas
 Élesen csattanó pisztolykakas.

A neved – ó, ó, nem szabad! –
 A neved – csók éri pilláimat
 Szemhéjam szelíd dermedt taván.
 A neved – csók a tél haván.
 Jégvízű tóból kortyolok...
 Neveddel álmaim boldogok.

1916

Cvetajeva minden költőre – Puskind is beleértve – céhbeli társként tekintett, kivéve egyet: Alekszandr Blokot, akit valósággal istenített. Személyesen csak egyszer látta, 1916 áprilisában, Blok felolvasóestjén, ekkor adta át – pontosabban több kézen keresztül juttatta el hozzá – *A neved* című költeményét, amely a fordítót igencsak nehéz feladat elé állítja, mert a vers valósággal körülbánolja a költő nevének hangzását és tág asszociációs körét, miközben nem mondja ki a nevet (a hős kimondhatatlan neve a korban felkapott *Lohengrin* motívuma), viszont az utolsó szóba mégis belecsempészi: *С именем твоим — сон глубокий* – Neveddel álmaim **boldogok**. (A negyedik sor szerint *A neved, a neved öt betű* – ugyanis a korabeli helyesírás szerint a szó végén *ъ* – kemény jel – állt, vagyis így írták: *Блокъ*.)

Én elvívlak földtől, égtől

Én elvívlak földtől, égtől, vélem egyik se bír,
Mert nékem a bölcsöm az erdő, s az erdő nékem a sír,
Mert egyik lábam áll csak a földön – és szárnyalás,
Mert úgy dalolok néked, mint senki, de senki más.

Én elvívlak, legyőzök minden időket, éjjeleket,
Arany lobogókat, kardokat, fegyvereket.
A kulcsokat eldobom, nem kellenek őrnök ebek –
Mert én a földi éjben ebnél is hűebb leszek.

Én elvívlak mindenkitől – ne bírhasson amaz egy.
Te férje – én az arája senkinek nem lehetek.
S a végső vitában is elragadlak – ó, ne beszélj!
Attól, kivel Jákob vívott, míg tartott az éj.

De míg nem fektetem keresztbe a két kezedet –
Ó átok! – megmaradsz magadnak – mit tehetek?
Két szárnyad az éter felé tör, jelt fel az égre ír –
S mert bölcsőd néked ez a világ, s a világ: a sír!

1916

Cvetajeva összesen 21 verset szentelt Bloknak, ebből 12 már a költő halála után készült. A sorozat különös darabja az Én elvívlak földtől, égtől kezdetű, amely egyértelműen nem az élő személyhez, hanem – több rejtett utalás tanúsága szerint – a Blok által megrajzolt lírai hőshöz szól, és a huszadik századi szerelmi líra egyik központi témájáról, a teljes el- és kisajátítás követeléséről és lehetetlenségéről beszél. Fordítói szempontból különös nehézséget okoz a vers formája, a sajátosan orosz *dolnyik*, melyben a verssorban a meghatározott számú nyomatékos szótagok között meghatározatlan számú (1 – 2) nyomaték nélkülit iktatnak. Ennek imitálása a magyarban nem könnyű feladat.

Lesz majd idő...

Lesz majd idő, csudálatos kis lélek,
Mikor csupán emlékeidben élek.

Nefelejcskék emlék-szemedben, messze,
Ki tudja, hol, a végtelenbe veszte.

Felejtet majd sasorr-profilom, állam,
És homlokom, cigifüst-glóriában,

És áltató örökös nevetésem,
És száz ezüst gyűrűm e dolgos kézen,

Hajókajütnyi kis padlásszobámban
Papírjaim', szent összevisszaságban...

S a szörnyű évet, s hogy véstől magaslón
Éltünk, te kisleány, s én ifjú asszony.

1919

Soproni András fordításai

SIMON MÁRTON

A bambusz és az ő szomorúsága

Hagivara Szakutaró versei elé

Nem mentetőzésképp, a pontosság kedvéért muszáj ezzel kezdenem: Hagivara Szakutaró (萩原朔太郎, 1886–1942) nem kutatási témám, önmagában sosem volt, és most sem az. Az én kutatási témám – egy viszonylag terjedelmes, és reményeim szerint igen alapos japanológia mesterszakos szakdolgozat erejéig – a modern japán költészet kialakulása volt a II. világháború után, azon belül egy meghatározó, bár szűkebb keresztmetszetet, az Arecsi 荒地 vagyis Átokföldje c. folyóirat körének szerzőit bemutatva és vizsgálva. Mondhatnám úgy is, hogy „az Újhold folyóirat japán verziójával foglalkoztam”, ami még akkor is pontos lenne az Arecsi körének súlyát és szerzőinek jelentőségét tekintve, ha az ilyen mondatok nyilvánvalóan mindig arcpirítóan elnagyoltak. Mindezeket előre bocsátva, joggal merülhet föl a kérdés, miként kerültem mégis kapcsolatba egy ennél

jóval korábbi, az 1910-es évek közepétől aktív szerző alakjával és főleg szövegeivel. A legegyszerűbb, holott talán kissé bombasztikusnak ható válaszom erre: úgy, hogy Hagivara Szakutaró megkerülhetetlen.

Hagyományosan a japán irodalom nyugati költészet felé történő nyitását az 1882-es Sintaisisó 新体詩抄, vagyis Új stílusú versek válogatása című kötetből szokás számolni, amely elnevezés kissé megtévesztően egy japán akadémikusok által összeállított, vegyes műfajú antológiát takar, egyebek mellett a Hamletből származó részletekkel,

de valóban volt benne több Tennyson és Longfellow-vers is. Ez a legendás kiadvány, bár mind a forma, mind a nyelvezet szempontjából komoly nehézségekkel küzdött, lényegében „fél kézzel” indította be a japán költészet megújulását. Ez a folyamat persze még vázlatos formában is jócskán túlmutatna jelen írás keretein, legyen talán elég annyit mondani róla, hogy ekkoriban jön el a „nagy első” ideje a modern japán irodalom szempontjából, tehát a költészetben is. Nem egészen egy évtizeddel a Sintaisjó után jelentkezik első verseskötetével az „első modern japán költő” titulust örökre kiérdemlő, másfelől prózaíróként is igen aktív Simazaki Tószon (島崎 藤村, 1872–1943), ekkortájt indul el a valódi fordításkultúra is, amelynek első kiemelkedő alakja Ueda Bin (上田敏, 1874–1916) lesz saját szerkesztésű antológiáival (hogy csak a verseknél maradjunk). És ezek után jelenik meg, egy újabb bő évtizeddel később az első valódi, nyugati mintára íródó szabadversekből álló kötet, az Üvöltés a holdra (月に吠えう) 1917-ben. Szerzője „a japán szabadvers atyja”, jelen írásom tárgya, vagyis Hagivara Szakutaró.

Hogy ki is volt Hagivara Szakutaró, azt a fentihez hasonló címszavakkal lenne a legkönnyebb megközelíteni: „a 20. század legnagyobb hatású japán költője”, esszéista, egyetemi tanár, másfelől klasszikus bohém, szakadatlan beilleszkedési gondokkal és kínzó alkoholizmussal. Első ránézésre az lehet az érzésünk, hogy életrajza bármely nyugatos szerző életrajzával felcserélhető lenne (mutatis mutandis). A Gunma prefektúra beli Maebasiban születik tehetős családban, itt is nő fel, sok évig jár (két) egyetemre (is), de az első évet sem fejezi be sehol, zenét kezd el tanulni, sokáig mandolinjátékosként keresi a kenyerét. A költészet iránti érdeklődés a kezdetektől jelen van az életében, Joszano Akikó (与謝野晶子, 1878–1942) versei iránti rajongása ezt csak tovább erősíti. Az 1910-es évek első felében kezd el publikálni, majd a fent említett 1917-es Üvöltés a holdra óriási kritikai sikert hoz számára. Második kötete 1923-ban a Kék macska (青猫), ha lehet, még nagyobb. Röviden összefoglalva ezzel a két verseskönyvvel megalapozza hírnevét és a japán szabadvers jövőjét egyaránt. Előbbinek köszönhetően kap tanári állást a Meidzsi Egyetemen, ahol 1934-től haláláig oktat – A költészet lényegéről (詩の原理) című verselméleti könyve most is alpműnek számít. Első kötetei jelentőségét akkor egyébként vélhetően ő sem érti, vagy tudja felmérni egészen: a későbbiekben további könyveket publikál ugyan, ám visszatér a hagyományos versformákhoz, jócskán megosztva ezzel korábban oly lelkes kritikusai táborát. Érdemes kiemelni, hogy a korszak azon kevés japán szerzői közé tartozik, akik nem sorolnak be a háborús nacionalista propagandagépezet hadrendjébe. Miután egész életében küszködik gyenge egészségével, tuberkulózisként félredisznosított tudórákban hal meg, nem egészen 56 évesen. És bár a tényleges össz-

kép ennél természetesen jóval árnyaltabb, a világháború előtti évtizedekből Nakahara Csúja (中原中也, 1907–1937) mellett ő a másik olyan szerző, akit a japánok közmondásosan „a mai napig olvasnak”. Hogy ez valóban így van-e, kérdés, de a kötetei viszonylag friss kiadásban most is kaphatóak pl. Tokióban, ezt személyes tapasztalatból tudom.

Miben áll tehát Hagivara verseinek jelentősége? Ő volt az első, aki szakítani mert a japán költészeti hagyomány kizárólag öt vagy hét morás sorokra épülő formai alapvetésével, bár ez olyan mély és megingathatatlan dogma volt, hogy még a korábban említett Hamlet és Tennyson (és Longfellow!) fordítások is öt és hét morás sorokba lettek fordítva (természetesen rím nélkül). Ezen felül versei nyelvezte szokatlanul egyszerű és jól olvasható volt, a köznyelvhez közelített, mégsem nélkülöztek a sorok egyfajta zeneiségét – a YouTube-on elérhető néhány hangfelvétel Hagivara eredeti, recitáló felolvasásaiból, érdemes rákeresni. Ráadásul tette mindezt úgy, hogy közben egyaránt ráolvasható szövegeire Schopenhauer nihilizmusa és a szamszúra ábrázolása is – nem véletlenül szokták időnként „buddhista realizmusként” emlegetni írói stílusát.

Egyértelmű volt tehát, hogy az Arecsi köre után, aminek a vezéralakjaitól több tucat verset fordítottam eddig (és akik közül többen épp az ő a tanítványai voltak), Hagivara lesz a következő, akivel megpróbálok. Ami itt következik, egy jó szelet vegyesen a két első kötetből. A fordítói munka legnagyobb kihívása, ahogy talán mindig, a versek saját nyelvének megtalálása volt, annak a pontnak a keresése, ahol érvényes helyet kaphatnak a magyar irodalmi hagyományon belül is. Hosszas mérlegelés után döntöttem úgy, hogy nem érdemes kimondottan régies stílusban fordítani Hagivarát, a versek keletkezésének időpontja ellenére sem, mivel akkoriban kimondottan újdonságnak számítottak nyelvezetükben és megformáltságukban is. Hitelesebbnek tűnt tehát egy felülstilizált, kortárs nyelvi réteg megcélzása, alkalmi kilengésekkel. Rövidke műfordítói karrierem egyik legnehezebb és legfelemelőbb kihívása volt, hogy ez a korszakos költő rajtam keresztül szólalhat meg (tudomásom szerint először) magyarul. Itt tartok, itt tartunk tehát most. A Hagivara verseivel kapcsolatos munka mindazonáltal ezzel távolról sincs kész, a mellékelten olvasható szövegek csak az első, bizonytalan kísérletet jelentik. Az ebben nyújtott segítségükért pedig köszönettel tartozom Keller Zsófia szaktársamnak, és különösen Vihar Judit tanárnőnek.

Fűszálak

A tél hidegében
vékony hajszákkal körbe tekerve,
egy fűcsomó, nézd,
üdének tűnik és magányosnak,
mégis, vékony hajszálok fonják körbe,
egy fűcsomó, nézd.
Messze, a havat ígérő égen túl,
lángra kap egy fűcsomó.

A teknős

A liget van,
a láp van,
az azúrkék ég van,
mint egy ember keze, olyan súllyal,
csöndben alszik egy arany teknős
e ragyogásban,
ahol a magányos természet viseli fájdalmát,
és szorongatón az ember lelkébe alámerül,
a teknős az azúrkék ég mélyébe alámerül.

Tél

Bűnök és hibák jelei ütnek át a mennyen,
ütnek át a lehullott hó torlaszain,
csillámlanak a fák hegyén,
a tél közepén átsugárzó fényben,
az elkövetett bűnök ütnek át körös-körül.

Nézd, a fekete földmély
élőlényei
mintha a megbánásból építenének házat.

Tojás

Egy iszonyú magas fa csúcsán
apró tojások fénylenek,
nézd, egy kismadár fészke fénylik.

Itt az idő, bűnösök, most imádkozzatok!

Pacsirták eledele

Magasra emelt tenyeremből ajánlom fel ez esti lakomát,
A gyertya lángja a halzsír bánatától illatos,
imádott zöld ablakom kitárom.

Milyen szomorkás, ahogy az égen
az ötödik hónap a messzeségbe hömpölyög,
kezem pacsirták tányérja, magasba emelem,
bal felől, vágytól sóvárogva közelítek feléd.

Tenyeremen magvak

Tenyeremen kupacnyi föld,
a földre magokat szórok,
most egy fehér kannából a földre vizet öntök,
a víz csörgedezve elfolyik,
a föld hűvössége tenyeremhez simul.
Ó, én kitárom a távoli ötödik hónap ablakát,
kezem a napfénybe tartom,
és az üdítően friss tájban
bőröm egyre illatosabb és melegebb,
és lélegezni kezdenek a magvak a tenyeremen.

Holdfényes, szomorú éjjel

Egy elhagyatott kutya
üvölt a holdra a korhadó dokkok fölött.
Elmélyülten hallgatja egy lélek
e bánatos hangot.
Sárga lányok énekelnek kórusban,
kórusban énekelnek
a dokkok sötét kőfalainak.

Miért leszek én
mindörökké éppen ez,

egy koszvadtt és halovány
kutya?

Egy béka halála

Megölték a békát,
a gyerekek ökölbe szorított kezüket fölemelték,
mindnyájan, együtt,
meglóbálták
vértől foltos kezüket a magasba emelve,
előbújt a Hold,
egy férfi állt fent a dombon.
És volt még arca kalapja alatt.

Szék

A szék alatt elaludt valaki –
aki ezt a nagy házat építtette, annak a gyereke?

Egy búzamező sarkában

Őszinte a szívem,
beszélni akarok,
mert aki hisz, az mindent
szellemeknek lát,
és én eddig mindent, amit láttam,
hadd mondjam el neked ilyen őszintén,
nagy általánosságban minden,
díszbe öltözötten
és ragyogóan
egy hatalmas rejtekhelyen
bujkáló Isten részlete volt.

Vonzalom

Éles fogaiddal te édes,
zöld füvet majszoló nő,
te nő,
e zsenge fűből készült tintával
hadd fessek meg az arcod apránként,
keltsem fel vágyad,
a sűrű fűben, gyere, játszunk végre
együtt,
hol jácintok ejtik a fűbe fejüket,
s egy encián nyújtogatja kezét, ott,
ó, hogy szorítom majd a melled!
Te pedig, te szorítsd le a testem minden erőddel,
ezen a lelketlen mezőn,
játsszuk a kígyók játékát.
Én elmorzsolom a te édességedet, ó,
gyönyörű bőrödön zsenge füvek nedvét kenve széjjel.

Úti ajándék egy bizonyos hölgynek

A hegy csúcsán bájos, füves rét,
oda feküdtünk le.
A távoli hegylábát pásztázva szemünkkel,
körös-körül mintha az óceán tágas tereit bámultuk
volna.
Az égen szél hömpölygött,
és én fölszedtem egy kavicsot és a számba vettem,
nem tudtam volna megmondani, miért,
ahogy dühösen gyalogoltam a hegy csúcsa felé.

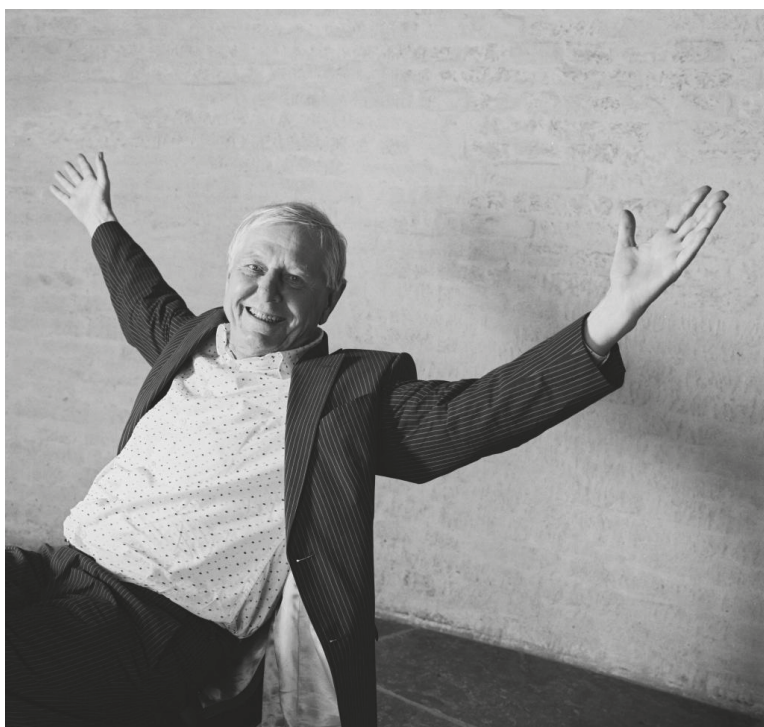
Ezért, hogy rád gondolok még mindig.

Simon Márton fordításai

CSŐSZ GERGŐ

Enzensberger versei elé

Hans Magnus Enzensberger, a Büchner és Boll-díjas német költő, író, szerkesztő 2022-ben hunyt el Münchenben, kilencvenhárom éves korában. Első verseskötete, a *Verteidigung der Wölfe* (A farkasok védőbeszéde) 1957-ben jelent meg, míg az utolsó, a *Rebus* (Rébusz) 2009-ben. Rengeteg esszét, prózát, drámát, illetve ifjúsági regényt írt, álnéven is publikált, műveit magyarul többek között Garai Gábor, Tandori Dezső, Esterházy Péter és Bordás Máté fordításaiból ismerhetjük. Ellenzéki aktivistaként is jelentős szerepet vállalt, pesszimista, olykor cinikus éleslátása és társadalompolitikai nézetei gyakran tükröződtek írásaiban. Nem félt felszólalni a strukturális társadalmi egyenlőtlenségek és a propagandisztikus népbuutítás ellen, ám a hétköznapok, a romlás szépsége is rendre beszüremlik írásaiba. A verseket vélte a leggazdaságosabb közlési formának kompaktságuk miatt; az egyszerű nyelvezet, a primer érthetőség fontos volt számára, ám szövegei rétegeltek, sokszor igényelnek történelmi, illetve lexikális háttértudást a teljes felfejtéshez.

HANS MAGNUS ENZENSBERGER

Kölcsönhatás

Hogy remény, az túlzás lenne,
ám amikor a feldúlt falvak felett
dupla szivárvány jelenik meg,
mindannyian, pár perc erejéig
leeresztik a késük,
és nézik, amint szép lassan,
saját vérágas szemeik előtt
tovatúnik.

Rabosítási eljárás

Az nem Dante.
Az egy fotó Dantéről.
Az egy film, amiben szerepel egy színész, aki Dantét alakítja.
Az egy film, amiben Dante Dantét játssza.
Az egy férfi, aki Dantéval álmodik.
Az egy férfi, akit Danténak hívnak, pedig nem is Dante.
Az egy férfi, aki Dantét majmolja.
Az egy férfi, aki Danténak adja ki magát.
Az egy férfi, aki azt álmodja, Dante.
Az egy férfi, aki megtévesztésig hasonlít Dantéra.
Az egy Dante viaszbábu.
Az egy átokfajzat, gonosz iker, egy hasonmás.
Az egy férfi, aki Danténak hiszi magát.
Az egy férfi, akit Dante kivételével mindenki Danténak tart.
Az egy férfi, akit mindenki Danténak tart, csak ő nem hisz
ebben.
Az egy férfi, akit senki se tart Danténak, csak Dante.
Az Dante.

Privilegizált tényállások

Tilos személyeket felgyújtani.
Tilos személyeket felgyújtani,
amennyiben rendelkeznek érvényes tartózkodási engedéllyel.
Tilos személyeket felgyújtani,
amennyiben betartják a törvényi előírásokat
és rendelkeznek érvényes tartózkodási engedéllyel.
Tilos személyeket felgyújtani,
amennyiben nem feltételezhető róluk, hogy veszélyt
jelentenek Magyarország tartalékaira és biztonságára.
Tilos személyeket felgyújtani,
amíg okot nem szolgáltatnak rá viselkedésükkel.
Különösen fiatalok számára, a
szabadidős programkínálat szűkössége és az idevonatkozó
előírások nem ismerete, valamint társadalmi
tájékozódási nehézségeikből fakadó lelki veszélyeztetettségük
okán
nem engedélyezett felgyújtani személyeket – a személyre való
tekintet nélkül.
Tekintettel Magyarország megítélésére, ettől
külföldön is szigorúan tartózkodni kell.
Nem illik.
Nem szokták.
Nem kéne, hogy szokássá váljon.
Nem muszáj.
Senkinek sem kötelező.
Senki sem tehető felelőssé,
amennyiben eltekint személyek felgyújtásától.
Mindenkinek alapjoga fűződik a megtagadáshoz.
Vonatkozó felülvizsgálati kérelmeiket az illetékes
rendészeti hivatalhoz lehet benyújtani.

Nota bene: Ki majd e szöveget más nyelvre fordítja,
kéretik a Német Szövetségi Köztársaság nevét kísérleti jelleggel
saját országának hivatalos megnevezésével behelyettesíteni. Ezt
a lábjegyzetet a fordításnak is tartalmaznia kell.

Némi lágy izgalom

Nagyapám, az a mázlista,
keveset értett az életből.
Zihált, ha éhes volt,
laza kalapokat hordott,
és szeretett hinni
saját igazában.
Hetvenkilenc évesen,
hitetlenkedve látott
életében először
belülről kórházat.
„Kár”, dörmögte,
„ha tudtam volna,
milyen bájosak
a fiatal nővérek az ágyam körül,
milyen puha a kezük,
korábban, sokkal korábban
lebetegedtem volna”,
majd elmosolyodott,
tekintetét a csengőre szegezte és meghalt.

Öreg forradalom

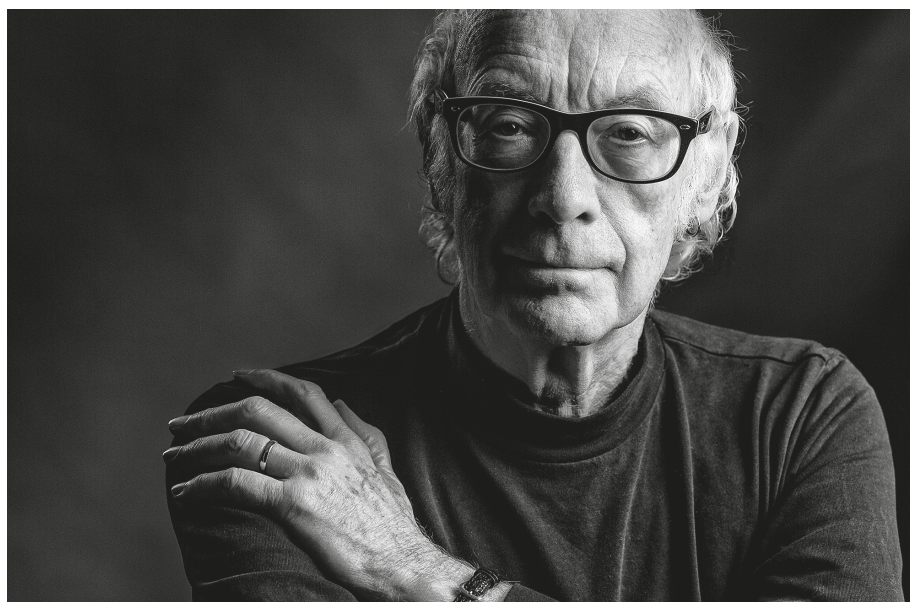
Egy bogár, a hátára fordulva.
A régi vérfoltok ott vannak még, a múzeumban.
Évtizedek, amik halottnak tettetik maguk.
Savanykás szájszag tör elő harminc minisztériumból.
A Hotel Nacionalban négy halott zenész játssza
1959 tangóját, estéről estére:
Quizás, quizás, quizás.
A trópusi szűzanya-áhitat mormolása közben
a történelemnek lecsukódik a szeme.
Csak a sóvárgás fogpaszta után,
villanykörték és spagetti után
fekszik ott álmatlanul a nedves lepedők között.
Holdkóros tíz mikrofon előtt,
aki nyugalomra nem lel, ezt szajkózza fáradt szigetének:
Utánam már nem jön semmi.
Beteljesült.
A géppisztolyokon csillog az olaj.

TÓTH BÁLINT

A beat-nemzedék nem beatköltő költője

Roger McGough 1937-ben született Liverpool külvárosában. Ifjú korában, mikor franciatanárként kereste kenyerét, jó barátjával, Mike McGearrel, a Beatles Paul McCartneyjának öccsével zenélt (játszott, verselt, performanszokon lépett fel) együtt. Később költőként vált ismertté, de többször bedolgozott a Beatles munkáiba is.

Korai éveinek komikus vénája nem tűnt el költészetéből sem, a legkomolyabb témák megírásában is gyakran nyúl a nonszensz vagy abszurd humor eszközeihez. Előszeretettel használ szójátékokat, nyelvi zsonglörködést, sokszor visszaköszönnek szövegeiben a dalszövegírás fogásai, miközben verseinek kifinomultsága a legnagyobbak közé emelte őt. Visszatérő témái: az elveszett fiatalság, a városi élet fonákságai, illetve a párkapcsolati nehézségek.

ROGER McGOUGH

Te meg én

Szépen elmagyarázom. Te
úgy hallod, üvöltök. Te
kipróbálsz valami mást. Én
úgy érzem, feltéped a sebeim.

Te az érme mindkét oldalát látod. Én
csak a napszemüvedet. Én
kiengesztelnélek. Te
új önzést vélsz felfedezni.

Galamb vagyok. Te
héját látsz bennem. Te
felém nyújtasz egy olajágot. Én
csak a tüskéket érzem.

Vérzel. Én
krokodilkönnyeknek vélem. Én
visszahúzódok. Te
megtántorodsz ettől.

Fiatalos halál

Bárcsak fiatalos lenne halálom
nem könnyű, ágyban-párnák-
között, szenteltvizes
vagy híres-utolsó-szavas
se kilehelte-a-lelkét halál

Amikor 73 leszek
jó kedélyű daganattal
bárcsak elgázolna hajnalban
egy tűzpiros sportkocsi
miközben haza felé tartok
egy átmulatott éjszaka után

Vagy 91 évesen
miközben ezüstös hajamat
nyírja a borbély
bárcsak rám rontana
a rivális banda
gépfegyverekkel
és telipumpálna ólommal

Vagy lehetnék 104
rég eltiltva a krimóból
bárcsak jönne a szeretőm
rajtakapna a lányával
és kisleányért aggódva
miszlikbe aprítana
és egy kivételével mindent darabkát eldobná

Bárcsak fiatalos lenne halálom
nem büntelen tovalibbenés
gyertyafény és lassú kimúlás
nem elfüggönyözött angyalkás
„szépen ment el” halál

Bújjide Saludj

utána vagyunk
suttogásod akár az osonás
boldog vagy
hogy a sötét része lehetsz
ernyedő ajkad
a fáradság előjátéka.
Bújjide Saludj
mert reggel
mikor szobánkba
lép a napnak
álcázott rendőr
anyád pedig
a fán csivitelő
valamelyik madár
felöltöd büntudatod ruháját
belebújsz kitört sarkú ideáidba
nem kérsz majd kávét
csak
haza
szaladsz

Mi vagy te

te vagy a macska karma
az aranyhalak között éjfélkor

te vagy a hullámvész
mely hűs dunyhaként borul lábamra

te vagy a mackó (szinte sértetlenül)
az útszélen a baleset után

te vagy a gyermekgyilkos
egy elvesztegetett napja

te vagy a vízalattifa
mely körül halak keringenek

te vagy a felfoghatatlan
mélységű zöld

te vagy a tiszta kard
mely levágta az első ártatlant

te vagy a megvakult tükör
mielőtt félrehúzzák a függönyt

te vagy a harmatcsepp a virágszirmon
mielőtt vért hullajtanak a felhők

te vagy az édes fű mely megsavanyodik
és rothadni kezd a gyerekek lába alatt

te vagy a gumikesztyű
mely fél a sebész durva kezétől

te vagy a szögesdróton fennakadt szél
mely a háború ellen süvölt

te vagy a tüskék között
vergődő molylepke

te vagy az öltözőben
felejtett tanári ajándék

te vagy a horogkeresztként izzó
himlőoltás hege a hősszerelmes karján

te vagy az almafán remegő
lakmusz-levél

te vagy a borostyán
mely bevonja házam falát

te vagy az első lábnyom a homokban
egy pirosbetű ünnep hajnalán

te vagy a végtagokkal teli bőrönd
mely elárvulva vár a talált tárgyak
osztályán hogy hazavigyék

te vagy a pangó kanális
hol nem füttyülnek a konzervek

te vagy a zord tél mielőtt a tövisek
közt tollát hullajtó kakukk
hírül nem adja a tavaszt

te vagy Van Gogh moccanatlansága
mielőtt megfestette utolsó sárgán örvénylő napkorongját

te vagy a Lusitania kimért tekintélye
mielőtt megbotlott a torpedóban
és egy világháborúnyi amerikai
helyezett a blarneystone tövébe

te vagy a Hiroshima és
Calvary közti távolság
anyák csókjaiban mérve

te vagy a baleset és
a telefonfülke közti távolság
szívdobbanásokban mérve

te vagy a hatalom és
a politikusok közti távolság
félárbocra eresztett zászlókban mérve

te vagy a reklám és
az idegbaj közti távolság
fallikus jelképekben mérve

te vagy a kettőnk
közti távolság
könnyekben mérve

te vagy a pillanat
mielőtt megszorul a hurok
és az ártatlan felkiált: árulás

te vagy a pillanat
mielőtt a városi könyvtár háborús könyvei
békákká változtak és terepszínű disznóságokat
brekegetek

te vagy a pillanat
mielőtt az épületek megelevenedtek
és az ablakok lehunyták szemüket

te vagy a pillanat
mielőtt a vasútállomások elsírták magukat
és a könyves standok az orrukat kezdték túrni

te vagy a pillanat
mielőtt a buszon utazók fogakká változtak
és felfalták a jegyellenőrt
csak azért mert a feladatát végezte

te vagy a pillanat
mielőtt a virágok műanyaggá változtak és
elolvadtak az égő városokból áradó hőtől

te vagy a pillanat
mielőtt a vak felveszi a napszemüvegét

te vagy a pillanat
mielőtt a tudatalatti azt kéri hagyják békén

te vagy a pillanat
mielőtt megteremtették a világot

te vagy a pillanat
mielőtt a felhők mozdonyokká váltak
és nekirontottak a napnak

te vagy a pillanat
mielőtt a sötét színpadot rákszerűen
pásztázó reflektor rátalál az énekesre

te vagy a pillanat
mielőtt a mag beágyazódik a méhbe

te vagy a pillanat
mielőtt az órák idegösszeroppanást kaptak
és nem voltak hajlandók követni az emberek őrültségét

te vagy a pillanat
mielőtt a marhákat emberek módjára összeteretnék

te vagy a pillanat
mielőtt Isten elfelejtette a szövegét

te vagy a büszke pillanat
az ötvenedik szem előtt

te vagy a pillanat
mielőtt a vers hajnalban jobblétre szenderült
akár egy király

Figyelmeztető naptár

Óvakodj a januártól!
Köszöntése szürke fagy.
Sötét idegen, elsőnek támad.
Bölcs ki inkább elillan.

Óvakodj a februártól!
A mosolygós hóember nem más,
Mint madárijesztő, vicsorgó csontváz.
Ne dőlj be, legyen eszed!

Óvakodj a márciustól!
Bolond dudás, kabátja tarka,
Ki elszédít, majd torkodat elnyisszantja.
Távol otthontól ne nagyon mászkálj!

Óvakodj az áprilistól!
Tojásokat dézsmál és fészkeket
Rabol. A metsző szeleket
Megúszni nem lehet.

Óvakodj a májustól!
Kedves szikés, csupa bosszúság.
Bimbódzó illat elfedi vér szagát.
Maradj távol!

Óvakodj a júniustól!
Fekete rúzs és horzsolás-szín ajakír,
Szirénének és ravasz manír.
Eszelős hold néz bámulón.

Óvakodj a júliustól!
Túlcsorduló, mértéktelen cafka,
Csupa légypiszok szottyadt ruhája.
Telhetetlensége el nem múl.

Óvakodj az augusztustól!
A hívogató kéz egyszerre éget
És vakít. Menedéket
Csak a hullaház nyújt.

Óvakodj szeptembertől!
Szava lágy, beszéde édes.
Bő termést ígér. Ő mégis
csak halált ajándékoz.

Óvakodj az októbertől!
Kaszája fene. A vén szipirtyó
Rettentő és iszonytató.
Gonosz és nem tűr gúnyt.

Óvakodj a novembertől!
Fogait sírköveken feni.
Gáncsot vet, majd csontjaid megtöri.
Vaskéz vaskesztyűben.

Óvakodj a decembertől!
Álszakálla mögött galád vigyor.
Gyűlöl minden gyereket. Mikor
Lesz már végre béke?

Három vasszög

Anyu, egy furcsa bácsi
Vár kint az ajtónál.
Valahogy ismerős az arca,
Szerintem láttad már.

Állítólag Jézus a neve –
Nem tudnánk megtámogatni?
Azt mondja, nincs állása,
Mert nemrég rúgták ki.

Tuti valami külföldi,
Zsidó vagy egyiptomi.
Jut eszembe, vizet is kért
Mivel szomját tudná oltani

Mit mondasz anyu,
Vagy inkább elzavarjuk?
Na jó, kapjon egy kis aprót,
És örüljön, hogy egyáltalán jut.

Tudom, nem szép, de úgy teszek,
Mintha a vizet elfelejtettem volna.
Igazából meglehetősen koszos
Szakálla, haja, ruhája.

Anyu, képzeld, kérdezte a vizet,
Mire azt mondtam: szerelik a tartályt.
Mindegy, odaadtam az aprót,
És ez mintha csillapította volna szomját.

Azt mondta, az ilyen apróságok
Éltetik és adnak neki hitet.
Aztán adott egy szignált szentképet
Meg ezt a három vasszöget.

Ima Szent Gróbiánhoz

A bugrisok védőszentjéhez

Közbenjárásodért könyörögve esedezünk –

Mi ebugatták és mihasznák,

Tökfilkók és fajankók,

Kőbunkók és őstaplók.

Mennyei bocsánatért könyörgünk –

Mi sügérfomák és malacpofák,

Oktondik és otrombák,

Lúzerek és kóklerek.

Könyörülj rajtunk, nyomorult bűnösökön –

Mi locsogik és szájtátik,

Csapszopók és farfogók,

Puhapöcsök és seggvedrek.

Szabadíts meg ez árnyvilág minden bűjától,

És adj nekünk örök boldogságot –

Mi ingalelkek és hájfejek,

Léhűtők és szájtátik,

Tirpákok, tuskók, taplók és tramplik.

Miképpen kezdetben, most és mindörökkön örökké. OK?

BORI ÁGI

Francesca Bell versei elé

Francesca Bell amerikai költőnő szegény családban született a Washington állambeli Spokane városában. Washington és Idaho államokban nevelkedett, végül felnőttként Kaliforniában telepedett le. Nem végzett középiskolát vagy egyetemet, és nincs semmilyen diplomája.

Bell írásai és fordításai számos alkalommal jelentek meg irodalmi folyóiratokban. Első könyve a *Bright Stain*, ami 2019-ben jött ki a Red Hen Press kiadónál, a Washington állam könyvdíj valamint a Julie Suk-díj döntőse volt. 2023-ban a Red Hen Press kiadta a *What Small Sound* című második verseskötetét, valamint Max Sessner németről fordított versgyűjteményét, ami angolul a *Whoever Drowned Here* címet kapta. A Los Angeles Review irodalmi folyóirat fordítói rovatának szerkesztője, a Marin Poetry Center rendezvény koordinátora, a San Quentin Börtön Könyvtár Barátai nevet viselő művészeti program koordinátora.

Jellegzetesen huszonegyedik századi költő, aki nem kerüli a tabu témákat, hanem kifejezetten kedvét leli abban, hogy ezeket nemesítse verssé. Anyai ágon felmenői a vadnyugat bordélyházainak világából emelkedtek ki, míg apai ősei egy generációkon keresztül alkoholizmussal sújtott norvég famíliából érkeztek. Főleg szabadverseket ír, amelyekben a mind a tartalom, mind a formai elemek terén fő hajtóereje a szabadságvágy. Amire szüksége van, felhasználja, de mindig a lehető legegyszerűbb hozzáállással, hétköznapi szemlélettel.

Francesca verseinek fordítása igazi megtiszteltetés volt számomra, egy lebilincselő kihívás és agytorna. Versei mindig mélyen felkavaróak, sokszor hátborzongatóak. Tisztán emlékszem arra a pillanatra amikor megismerkedtem verseivel egy felolvasáson, és úgy éreztem, hogy megmozdult a föld alattam. Ezt az érzést próbáltam magyarra átültetni. Örülök, hogy végre a magyar olvasóközönség is megismerkedhet munkásságának egy kis részével!

FRANCESCA BELL

Megerőszakolás készlet/ Megerőszakolás készlet

utasítások
címkék és nyomtatványok
bizonyíték gyűjtő zacskók
öntapadós borítékok
szeméremtest/pénisz kenetvevő
hüvelyi/hüvely nyaki kenetvevő
perianális/anális kenetvevő
mintatároló konténerek
vérgyűjtő kellékek
drog tesztelő kellékek
üveg tárgylemez
körömkaparó
fésű
fehér lepedők

latex kesztyűk
balaklava
szemeteszások
szigetelőszalag
olló
kotonok
síkosító
kötél
kések
gina
párnahuzat
bilincsek
összehajtható ásó
ponyva

Menopauza, Inszomnia, Hírek

Lánggra lobbanok és kialszom
mint Isten cigarettájának a vége
mely a nehéz sötétségben fénylik
a nap végén, ami a világ irányításával telt
a pusztulás felé. Aleppo kimaradva
a tűzszünetből, lángol,
és Prince túladolta magát a liftjében,
nem bírt felülemelkedni
égető fájaldalmán.

Felügyelet nélkül maradt hároméves ikrek,
mepsütötték a csecsemő húgukat a sütőben,
és én forgolódom az ágyamban, csöpögök
mint egy disznó a nyárson, és a fiamra gondolok,
aki beleesett egy tűzgyűrűbe,
ami szó szerint lángolt. A képeken
izzott a tenyere,
maroknyi parázs. Zokogtam, 1,013 mérföldre onnan,
amikor felhívott, egyedül volt
a kollégiumban, agyonmorfiumozva, és rettegve.
Amikor tízéves voltam,
hozzáértem a sütő lapjához, hogy lássam, forró-e.
A két ujjam megsült
mint egy jó steak. Minden égés legrosszabb része
a hideg —
reszketés, amíg az épen maradt bőr kihűl,
mint a hóra pöccintett hamu.

Milyen kicsi hang

Az audiológus fülkéjében megmarkolom az eszközt amin a gomb van, amit meg kell nyomnom, ha hallok egy hangot, a kezem nyirkos, mint egy kisgyereké, ahogy egy felnőtt ujját fogja, akiről azt hiszi, megmentheti őt.

Az egyirányú üveg mögött, mint két pohár, bezárja füleimet a szoros fejhallgató, csillók mozdulatlanok, a tömör csendben nem bírom megállni, hogy ne gondoljak a Jupiterre, számtalan holdját

félek megnézni a teleszkópon át, a mozdulatlanság ott kint elég erős ahhoz, hogy magába szippantson. Milyen kicsi hangot adhatnak ki azok a holdak, pörögve saját vákumukban, míg én oly sokáig ülök, hogy tudom, ez már túl hosszú

két hang között? Azért vagyok itt, hogy tanúja legyek e siketségnek, ami kitágítja az észlelhetetlenséget, úgy, ahogy állítólag az univerzum tágul, míg az én világom szűkül, s hangok örvénylenek ennek a veszteségnek

a lefolyójába. Az audiológus fülkéjének csendjébe hullanak mássalhangzók, magánhangzók, ablakomra csepergő eső, szeretőm hangja eltűnőben, mint egy csillag fénye, amit mind jobban elnyel a haldoklása.

Öröm

Minden második percben megerőszakolnak egy amerikai nőt,
testét annyi idő alatt feszítik szét, míg én széttépem
ezt a bio paradicsomot a pépes közepéig és beleharapok,
s hagyom, hogy lefolyjon a csípős lé az államon.

Ez a paradicsom egy ünneplés a nyelvemen, ami arra az estére
emlékeztet, amikor hatszáz dollárt költöttünk kettőnknek
vacsorára,
miközben az a férfi Kolorádóban bepakolta fegyvereit az
autójába.

Az ennivaló selyem párnákon érkezett: pici, lila répák,
üveggolyó formájú retkek – tündér zöldségek – és egy miniatűr,
külön vekni kenyér minden fogáshoz, és minden fogáshoz
külön étkészlet és egy hadseregnyi mosogatófiú a háttérben.

Ahogy összekoccintottuk a poharunkat,
a férfi leellenőrizte a lőszereit és gázmaszkját,
és az emberek gondolkoztak, *popcorn vagy cukorka*.

Ma reggel átfutottam egy erdőn, amit hozzám hasonló
gazdagok tartanak rendben, Eminem számai finoman
váltogatták egymást
az iPhone-omon. Valahol Kínában
egy fiatalember az ölébe tette tönkrement kezeit.

Tenyereim feltartva és nyitva voltak. Elképzelve, hogy
esemesben
imákat küldök egyenest a mennyországba: *óistenem, óistenem,*
köszönet a világ összes zöld pázsitjáért és szenvedéséért.

Bori Ági fordításai

Vitrin

*Egy költő, ha le akarja róni tiszteletét
egy másik költő előtt, ír egy verset róla,
a munkásságáról. Mit tehet egy műfordító
hasonló helyzetben? Például lefordíthatja
más költők homázs-verseit ahhoz
a költőhöz, akit a műfordító kolléga is fordít.*

PAPOLCZY PÉTER

Míg e zavart golyóban székel az emlékezet

William Shakespeare szonettjeinek megjelenése Fazekas Sándor új fordításában 2023 egyik legnagyobb jelentőségű eseménye volt a magyar nyelvű fordításirodalom világában. Egy ilyen kötet mindig remek apropót szolgálhat, hogy visszatekintsünk a korábbi csúcstámadásokra, megnézzni, a korábbi fordítók közül ki volt, aki nem okosan fordított, de szertelenül, illetve ki fogadta meg a poloniusi tanácsot, miszerint „kölcönt ne végy, ne adj”, és mindenk föltött hű maradt a formához.

Fazekas Sándor fordításaiban lenyűgöző, hogy míg nem cáfol rá a tételre, miszerint a kötött forma a tartalmi pontosság rovására megy, megmutatja, nincs egyértelmű negatív korreláció, fordított arányosság a kettő között. Vagyis nem igaz, hogy tartalmi hűséget csak nagy formai áldozatok árán lehet elérni. Ha kikeressük azokat a helyeket, ahol a címvédő Szabó Lőrinc igen merész módon feszegette a forma határait (pl. sortörés névelő után, rímpozícióba helyezve az „a”-t), és összevetjük Fazekas Sándor megoldásával, látni fogjuk, hogy nem volt elkerülhetetlen a Shakespeare-től teljesen idegen tagolás. Az új fordításban nincs erőlködés, mintha teljesen természetes lenne, hogy a magyarban is adódnak rímelő szavak pont ott és akkor a gondolatban, mondatban, ahol erre szükség van.

Egy költő, ha le akarja róni tiszteletét egy másik költő előtt, ír egy verset róla, a munkásságáról. Mit tehet egy műfordító hasonló helyzetben? Például lefordíthatja más költők homázs-verseit ahhoz a költőhöz, akit a műfordító kolléga is fordít. Álljon hát itt egy nagyon színes kis bokréta versekből, melyeket valami módon Shakespeare és a szonettjei ihlettek. A sort egy német romantikus költő, August von Platen (1796–1835) nyitja, őt követi E.K. Chambers (1866–1954) angol irodalmár és Shakespeare-kutató, a harmadik Thomas Sturge Moore (1870–1944), angol költő, majd jön R. S. Gwynn (1948–) amerikai költő, és a végére marad a kakukktójás, a holland Coenraad van Emde Boas (1904–1981), aki egyrészt nem szonettel járul hozzá a csokorhoz, másrészt nem hivatásos művész, hanem a szexológia hollandiai úttörőjeként került bensőséges viszonyba a szonettekkel.

AUGUST VON PLATEN

Shakespeare a szonettjeiben

Te húzod örökké a nyerő számot.
Ki más is tudna ilyen mélyre vájni
Az emberi szívbe? Elnémul bárki,
Amikor megéneked a barátod.

Egy lány szeszélye sem zavarja álmod,
Barátságért láthatunk ringbe szállni.
Nőkelepcének így tudsz ellenállni,
Ifjúd szépsége örömed és gyászod.

Egész a bűig, minek ő az oka,
Mindent istenítesz, emelsz az égre,
Szíved fájdalmát is, mit ő tett oda.

Lelked marhatja lelketlenek mérge,
El nem hagynád a legszebb rózsát soha,
Éljen benne bár a bűn rusnya férgé.

EDMUND KERCHEVER CHAMBERS

Ha magam elé képzelem Shakespeare-t

Ha Shakespeare-t magam elé képzelem,
Nem Londonban van, hol ezerszer járt,
Nem szerelmet mézédés rímbe márt;
Nem Burbage-et ugratja szüntelen;
Nem élcet talál fel pennahegyen;
Nem szeretni tanítja Júliát,
Nem megfestve Jágót vagy Lear királyt
Mutatja, hogy bánt emberrel a menny.

Szép emlékek, de a múlté már mind.
Kisimult ráncokkal jár nyájasan
Stratford utcácskáin végig megint.
A régi föld várja testét lassan.
Elképzelem őt, kezében veder,
A kiskertjében vackort szüretel.

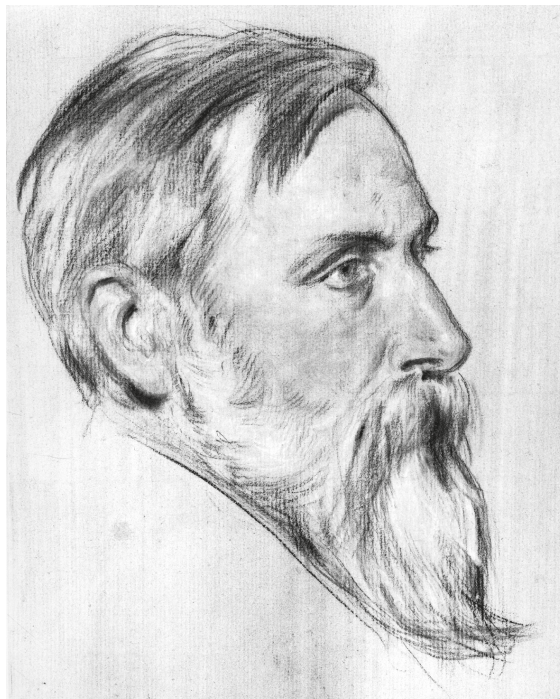

THOMAS STURGE MOORE

Shakespeare szonettjeinek újraolvasása előtt

Kettőt szeretett, vagy akár hatot?
A szíve fájt, vagy edzette a kín?
Időt húzva filozofálgatott?
Vagy kapkodásra vall egy suta rím?
Belépünk, mint egy lakatlan házba,
Mint díszes csarnokba, mit megtalált
Egy felfedező, hol lakomázva
Király-múmiák gúnyoltak halált.

Nézünk jeleket, miket ő látott,
De hogy s mint olvasta, nincs rá adat.
Gyümölcsből az egykori virágot
Levezetni egyszerűbb feladat.
Sötét, holt szó, szénként ad meleget,
Falevélként lelkének zizegett.

ROBERT SAMUEL GWYNN

169. vers: Shakespeare-i szonett

Egy szerelem izzik, míg áll a bál.
Egy nemes mórban szörnyű gyanú gyúl.
Egy púpos öli, ki útjába áll.
Egy angol király küzd a vízen túl.
Egy dán király szelleme hazajár.
Egy öregnek nincs lányainál hely.
Egy dagi és egy herceg: furcsa pár.
Egy király ellen szövődik a csel.
Elvész két pár egy nyári éjszakán.
Vendégségben hal meg egy skót király.
Egy herceg rájön, hogy barátja lány.
Álruhás nő erdőben mórrikál.
Egy római úr jó nagy bakot lő.
Egy kígyót kér a dögös királynő.

COENRAAD VAN EMDE BOAS

Shakespeare szelleme

Egy este megjelent Jó Vilink szelleme,
Perceken át csak ült, maga elé mormolt,
Tudtam, jegyzetelnem illene, kellene.
Kiejtését hallva azt gondoltam, „Oxford”.

Felnézett. Gondoltam: merjem vagy ne merjem?
Kezdek el pont neki angolul makogni?
Bátorságot gyűjtve kérdezgetni kezdtem,
Gyötrő kérdésekből volt egy jó halomnyi.

„Ki volt a sötét hölgy, ki volt szép barátod?
Kezdttem elpirulva gyászos dadogásom,
Nevük több száz éve nem lát napvilágot,
Áruld el, jó Vilmos, addig nincs nyugvásom.

Mondd, Szellemóriás, a háromszög-viszony...
Kitaláltad csupán, megtörtént komolyan?
Elhiszem örömmel, csak jóhíred bizony
nagy féltéssel óvják máig Albionban.”

Felelt a kérdésre, mit feltettem neki:
„Öreg vagyok, fiam, soha nem pletykáltam,
Senki az igazat nem derítette ki,
Mert titkokat versben soha fel nem tártam.

A barát az barát; egy hölgy egy hölgy, nem más.
Szerettem mindkettőt, csak én tudom, hogy s mint.
Akkoriban senkit nem nevezünk néven,
Igazat megvallva, túl sok volt a szégyen.”
Biccentett, mosolygott, és köddé vált megint.

Költészeti folyóirat
Első szám: 1995. október 10.
Megjelenik kéthavonta

Alapító főszerkesztő: Turczi István

Szerkesztőség:
Turczi István (főszerkesztő)
Jeney Zoltán (felelős szerkesztő)
Szekeres Nikoletta (olvasószerkesztő)
Király Farkas (szerkesztő)
Nagy Péter (Czar – online)
Pálos Anna (szerkesztőségi titkár)

Tördelés: DT Pro Bt.

Szerkesztőség:
1147 Budapest, Gyarmat u. 106.
Tel./fax: 06-1-25-181-63
E-mail: tippcult@t-online.hu
Honlap: www.parnasszus.hu

Kiadja a TIPP-Cult Kft.
Felelős kiadó: Turczi István

Alapító mecénás: Ispánki László

ISSN 1219-3275

Lapunk megjelenését támogatta:

Nemzeti
Kulturális
Alap

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

BUDAPEST FŐVÁROS
XIV. KERÜLET
ZUGLÓ ÖNKORMÁNYZATA

Sokszorosítás: Promisszum Kft.

Előfizethető a Kiadónál (1147 Budapest, Gyarmat u. 106.)
Mevásárolható webshopunkban: www.parnasszus.hu
Megrendelhető a Libri és a Líra online felületein.